

MAGYAR IZRAEL

AZ ORSZÁGOS RABBIEGYESÜLET KÖZLÖNYE.

Szerkeszti **Dr. NEUMANN EDE.**

Megjelenik július és augusztus kivételével havonként egyszer.

Előfizetési ára évi 6 korona. Az egyesület tagjai a tagsági díj fejében kapják. A kéziratok és előfizetési díjak a szerkesztőhöz küldendők.

Dr. Kohn Sámuel.

1841 – 1911.

Születésének hetvenedik évfordulóján bensőséges örömmel és fényes pályájának gazdag tartalmát megillető hódolattal köszöntjük hazánk első gyülekezetének első lelki vezérét. Köszöntjük azt a férfiut, a kit a magyar rabbi-kar elsőnek ismer el nem csak azért, mert a Gondviselés díszes polcra emelte, mert erejének és tudásának oly magas célokat és termékeny alkalmakat kínált, a milyenek a legkiválóbbaknak is vajmi ritkán jutnak osztályrészül, hanem különösen azért, mert ura volt mindenkor nagy feladatainak, mert mintaszerű rátermettséggel, hivatottsággal, hűséggel és odaadással töltötte be tisztjét, mert a reáruházott méltóságnak arányában szolgálta mindig azokat a szent érdekeket, a melyek gondjaira voltak bízva, mert egy félszázadot megközelítő nagyméretű munkásságával a zsidóság nagyrabecsülését, háláját, hódoló elismerését vívta ki magának.

Családi tradíciók és egyéni hajlamok jelölték ki pályáját. Hirneves ősök példája vezérelte, midőn fényes tehetségét annak a hivatásnak ajánlotta fel, a melynek élete egész munkáját szentelte. A tudomány kitűnő mesterei irányították tanulmányait és sarkaló figyelemben részesítették felszárnyaló erejének első próbáit. Huszonötéves volt, midőn a pesti hitközség magyar szószékére hívta. Nagy feladat várt reá. Az ő ajkairól hangzott fel az első magyar szó abban a templomban, a melynek szószékét a bűvösszavu Meisel diszitette és a melyen az ihletett predikátor elhúnyta után annak világhirtől övezett utódja lobogó lelkesedéssel oktatta a híveket. Minden talpalatnyi földet meg kellett hódítania. Higgadtság, mérséklet, bölcs óvatosság voltak fegyverei, méltóság vértete. És ezeknek köszönte sokágu munkásságának minden körében elért nagy eredményeit, dús sikereit.

Jelentősége és értéke egyre növekvő feladatainak arányában gyarapodott. A pesti hitközség soha nem sejtett méretekben nagyobbodott. A hívek számának emelkedésével pedig karöltve járt intézményeinek bővülése és a lelkeszi munkakörnek szélesbedése. A ki a nagy alkotásokat csak befejezett-

ségükben szemléli és nem kísérelheti figyelemmel keletkezésük és fejlődésük egyes mozzanatait, azt a munkát sem értékelheti kellően, a melyet a világ szemétől elvonultan, szüzsies szemérmetséggel, zaj és hivalkodás nélkül végeznek azok, a kiknek egybe kell gyűjteniök és tervszerűen összeilleszteniök a köveket, a melyekből a mű felépül. Ebből a nagy kitartást és bölcseséget igénylő munkából bőségesen vette ki részét az a férfit, a kinek szava a nyilvánosság előtt csak akkor hangzott fel, midőn a befejezés ünnepi alkalmanak jelentőségét és hangulatát tolmácsolta. Mindazon, a mit gyülekezete négy évtizeden át alkotott, ott van az ő kezének nyoma, ott láthatók bölcs tanácsának, megfontolt ítéletének, céltudatos irányításának hatásai.

De tevékenysége nem szoritkozott a pesti hitközség vallásos, emberbaráti és kulturális érdekeinek szolgálatára hivatott intézmények gondozására és gyarapítására, hanem sokkal szélesebb kört karolt át és hálára kötelezte az egész magyar zsidóságot. Nem szeretett soha az események homlokterében állani és szívesen mondott le arról a dicsőségről, a mely a kezdeményezők pályáját szokta beragyogni, de komoly munkájával ott volt mindig országos közintézményeink első gyarapítói és hűséges őreinek sorában. Nem hajhászva népszerűséget, előkelő nyugalommal végezte feladatait, nesztelen dologtevésben érvényesítve erejét fontos érdekek szolgálatában. Tapasztalatainak gazdagságát értékesítő bölcsesége súlyt adott szavának, a melynek nem volt szüksége az állásának díszéből származó tekintélyre.

A kinek pályája még nem zárult le, a ki a saját akaratánál fogva szűkebbre vont körben ugyan, de meg nem tört erővel buzgólkodik a munka mezején, nem lehet tevékenysége minden oldalát felölelő méltatásnak tárgya.

De nem mellőzhetjük annak a kidomborítását, hogy a tömérdek hivatásos munkával terhelt lelkésznek, a kinek évtizedeken át a felekezet közelében vezérszerep jutott, a kinek legfontosabb közintézményeink igazgatásában kiváló része volt, egyszersmind a tudomány hivatott művelője, a kinek kutatásai nagybecsű művekkel gazdagították irodalmunkat.

A zsidó néphit legkedvesebb alakjának, Éliás prófétának rajzával kezdte tudományos pályáját. Csak beavatottak tudták, hogy ki annak a dolgozatnak szerzője, mely Frankel nagytekintélyű folyóiratának 12. évfolyamában (1863.) „S. K.” aláírással jelent meg. Ez „első kísérlet” és Kohn Schwerin Götznek a Magyar Zsidó Szemlében 1899-ben befejezett remek életrajza között, a melyben nagyatyja életét mesterei ecsettel festi és széles alapon a híres rabbi korának képét rajzolja, az értékes művek egész sorozata van. Első kutatásai a samaritánusoknak szólnak. Méltatja bibliájukat, vizsgálata tárgyává teszi nyelvüket, irodalmukat, dogmatikájukat. A magyar nemzeti muzeumban őrzött nevezetes Mardochai-kézirat Mardochai ben Hillelre irányítja figyelmét és mintaszerű alaposzággal írja meg a nagy talmudista életét, méltatja műveit és az azokban használt forrásokat. Majd a magyar és különösen a magyar zsidók történetének kutatására tér át, héber kútfőkből merített adatokkal gazdagítja magyar történeti ismereteinket, részben kiadatlan kútforrások nyomán megírja a zsidók történetét Magyarországon a legrégebb időktől a

mohácsi vészíg és gondos rajzban bemutatja a szombatosokat, történetüket, dogmatikájukat, irodalmukat. Ezek a művek az alapos tudóst, a fáradságtól vissza nem riadó kutatót állítják szemünk elé, zsinagógai beszédeinek 1875-ben megjelent gyűjteménye pedig a kiváló hitszónokot becsültetik meg velünk, a kinek tartalmas, a tradíció szellemétől átlengett, nemes formájuknál fogva is kimagasló beszédei előkelő helyet biztosítanak a pesti hitközség első magyar rabbijának hazánk hitszónokainak sorában.

A hetven évesnek tisztos, patriarkális alakját szemlélve, feltámad lelünkben a pályája kezdetén álló, a meginduló és erejének teljességében pompázó férfiú képe. Végig kísérik hosszú, verőfényes útján. Céljai egyre magasbodnak. A haladó évek új meg új feladatok elé állítják és hivatottságának szaporodó bizonyítékai folyton gyarapítják tekintélyét, növesztik végzett munkája nagy értékének az elismerését. A magyar zsidóság történetének nem csak írójává, hanem jelentős korszakának tényezőjévé lett. Hódolattal adózunk méltóságának, eltörölhetetlen érdemeinek. És kapcsolódjék ennek kifejezéséhez az a meleg óhaj, hogy a magyar rabbikar nagyrabecsülésétől mindenkor övezett kitűnő férfiú meg nem fogyatkozó erőben és épségben még sokáig folytassa nemes, dicső munkáját, szeretettől, elismeréstől és dús sikertől boldogítva.

Rabbiképzés.

Illetékes férfiak nyilatkoztak a közel múltban a rabbiképzés gyökeres reformálásának szükséges voltáról. Ezekhez a nyilatkozatokhoz az orsz. rabbiképzőintézet nagyhatású és áldásos működésének az elismerése kapcsolódott.

A ki elfogultság nélkül szemléli a magyar gyülekezetek életét, lehetetlen, hogy azokat az örvendetes átalakulásokat észre ne vegye, a melyek a rabbiképzőben nevelt papok munkásságához fűződnek. Csakis határozott ellenérzés vagy pártállásból eredő elfogultság tagadhatja, hogy azok a férfiak, a kikre a rabbiképző gondolja van bízva, a kik gyülekezeteinknek lelkészeket, a zsidó tudománynak művelőket, ifjúságunknak vallási vezéreket nevelnek, legkomolyabb törekvésükkel azon vannak, hogy főiskolánk növendékei majdan megállják helyüket, lelkiismeretesen, hűséggel és buzgalommal végezzék feladataikat, kellő értelmi képzettséggel, erkölcsi és vallásos kvalitásokkal rendelkezzenek hivatásuk sikeres betöltésére. És talán nem háritjuk magunkra a szerénytelenség és öndicsekvés vádját, ha azt állítjuk, hogy alig akadt közülök egyetlen egy is, a ki méltatlan lett volna a szent tisztségre, a melyet reá ruháztak, a ki beszennyezte volna a papi köntöst, a melyet alázatosan, de méltóságuk és hivatásuk jelentőségének tudatában viselnek.

A tehetségek és erők különböző értékűek. Nem egyformák az adományok, a melyekben részesültünk. Az egyik eredményesebben, a másik kevesebb sikerrel szolgálja céljait. De becsületos szándéknak és komoly törekvésnek senki sincs híján azok közül, a kik rabbiképzőnkben ké-

szültek hivatásukra és az az elismerés, a melylyel gróf Zichy János vallás-és közokt. miniszter és Dr. Bakonyi Samu országgyűlési képviselő az ország színe előtt az intézetnek adóztak és a mely a kerületi elnökök utolsó ülésén is kifejezésre jutott, jól kiérdemelt és éppen nem túlzott méltatása volt annak a munkának, a melyet a magyar zsidóság érdekében végzett, a melylyel a külföldön is dicsőséget szerzett a vallás és a tudomány szolgálatában álló magyar kulturának.

Rabbiképzőnk nagyjelentőségű működésének elismerése nem csökkentheti azt a nagyárbecsülést, a melylyel ama pályatársaink iránt viseltetünk, a kik nem magyar főiskolánkban végezték tanulmányaikat. A kik külföldre voltak kénytelenek zarándokolni, hogy vallásunk tudományának kitünő mestereinél szerezzék be azokat az ismereteket, melyeket a hazában értékesítettek felekezetünk javára, a kik idegen környezetben való hosszú tartózkodás után visszatérve szülőföldjükre, a szószéken és az irodalomban nyelvünk és szellemünk jeles művelőivé váltak, az elismerés fokozott mértékére tarthatnak igényt és tiszteletet parancsol annak a számos magyar rabbinak erős önművelődési ösztöne is, a kiket a jesiba csak talmudi ismeretekkel látott el és a kik azután rendszertelenül ugyan, irányítás és intellektuális fegyelem nélkül, de annál nagyobb hévvel és mohósággal feküdtek neki az u. n. világi tárgyak tanulásának és iparkodtak kiegészíteni ismereteiket, pótolni azokat a nagy hiányokat, a melyeknek gyakran sok évvel a jesiba elhagyása után ébredtek tudatára.

De vajjon lehet-e a véletlenre bízni, hogy ez az önművelési vágy milyen mértékben keressen kielégítést és vajjon nyugodtan lehet-e tűrni, hogy olyanok is viseljenek rabbihivalt, a kik hiján vannak annak a műveltségnek, a mely a lelkeszi tisztséggel járó feladatok kellő végzésére multhatatlanul szükséges, a melyet a papi hivatal méltósága megkövetel, a mely nélkül nem szükkülködhetnek azok, a kiket gyülekezeteink lelki vezérökül szemelnek ki?

Sokkal ismeretesebbek azok a siralmas állapotok, a melyek a rabbiképzés tekintetében hazánkban uralkodnak, semhogy azokat ecsetelnünk kellene. A szégyen pirja borítja arcunkat, midőn arra gondolunk, hogy egyesek, fájdalom, számosan minő képzettséggel és különösen mennyi általános műveltséggel viselnek rabbihivalt éppen azokban a gyülekezetekben, a melyekben a rabbi vallásos missziójánál nem kevésbé fontos annak kulturális hivatása. Restelkedésünket nem csökkentti az a körülmény, hogy ezek a rabbik orthodox hitközségekben működnek. A magyar zsidóság sebei fájnak, bárhol sajognak is. Ne mondja senki: mi közük azokhoz, a kik azt állítják, hogy áthidalhatatlan ür választja el őket a haladás eszméinek hódoló zsidóságtól! Tagadjuk, hogy nincs mód annak áthidalására és nem kételkedünk abban, hogy sikerülni is fog megépíteni a hidat, a mely a megszakadt kapcsolatot újból helyreállítja. De nem vegyítjük össze a különböző kérdéseket. Azt akarjuk hangsúlyozni, hogy a rabbiképesítés ügyét az állam és a felekezet érdekének parancsából el kell intézni.

Az állam érdekéről itt nem szólnak. Beérjük annak a megállapításával,

hogy a magyar képviselőházban kellő módon kifejezésre jutott az az óhaj, hogy a rabbiminősítés kérdése megoldásra kerüljön, mert fontos állami érdekek fűződnek ahhoz, hogy a gyülekezetek élén művelt, a nemzeti kultúra iránt fogékony és annak feladatait és céljait szolgáló magyar papok álljanak. Itt a felekezet érdekét, a vallás méltóságát, gyülekezeteink jövőjét tartjuk szem előtt.

Midőn 1885-ben az anyakönyvek ügyének rendezése alkalmából az anyakönyvvezető rabbi kvalifikációja volt meghatározandó, a zsidó hitközségekben uralkodó viszonyok mérlegelése készítette a kormányhatóságot arra, hogy a műveltség legkisebb mértékével: négy közép- vagy polgári iskolai osztály végzésével elégedjek meg. Ha többet követel, az anyakönyvi állásokat betölteni merőben lehetetlen lett volna, vagy pedig sok községben nem a rabbit, vagy annak helyettesét, hanem más egyéneket kellett volna megbízni az anyakönyvek vezetésével, a mi fontos felekezeti érdekek sérelmét jelentette és oly helyzetet teremtett volna, a minő Oroszországban a koronabbik intézményéből keletkezett.

Csakis ez a körülmény igazolja a sokat idézett rendelet nagy szerénységét az anyakönyvvezető rabbi minősítésének ügyében. Lényegében azonban végtelenül sértő ez a szerénység. Hát másodrendű felekezet vagyunk, hát a mi gyülekezeteink intellektuális igényei oly csekélyek és a zsidó papnak kulturális hivatása oly mellékes, hogy a zsidó hitközségek vallásos nevelése oly egyénekre bízható, a kik a többi tekintetbe vehető felekezetek lelkészeinek műveltségi fokától távol állanak? Ilyen egyének foglalják el szőszékeinket, tanítsák a középiskolai ifjúságot, szerezzenek érvényt a vallásnak a tanácsteremben olyanokkal szemben, a kik a műveltségnek sokkal magasabb fokán állanak és a vallás hivatalos képviselőjének mivoltából hajlandók következtetéseket vonni a vallás értékére?

Jól tudjuk, hogy akárhány papunk műveltségének sokoldalúságával és mélységével valamennyi hive felett kiemelkedett és a tudomány diszjévé is vált, noha iskolát soha sem végzett és semmiféle bizonyítvánnyal nem tudta igazolni, hogy a legelemibb ismereteket elsajátította, ismerjük és egész jelentőségében értékeljük azt a művelődési ösztönt, mely a zsidó papokban még a legsötétebb időkben is érvényesült, nem kerülte el figyelmünket, hogy apró gyülekezetekben, olyanokban, melyek hibául, a hitközség szempontjából nagy fogyatkozásul rónák fel papjuknak a legcsekélyebb „világi” műveltséget, vannak rabbik, a kik nemcsak a talmudi irodalmat tanulmányozzák, hanem titokban más könyveket is bujnak, de vajjon szabad-e a véletlenre bízni azt, a mi a felekezet életfeltételeihez tartozik, a mit méltósága, becsülete követel?

Gyülekezeteink különben is a kultuszban — másegyebekről nem szólnunk — oly egyéneket alkalmaznak és legfontosabb érdekeik mérhetetlen kárára és másvallásuk gunyára elhatalmasodni engednek, a kiknek kvalifikációja sok esetben nem más, mint a saját értékük mesébe illő tulbecsülése, nem lehet, hogy azok, a kik a hitközségek lelki gondozására és vezetésére vannak

hivatva, oly minősítéssel vállalhassanak hivatalt, a milyen manapság a legkisebb könyvelői állás elfoglalására sem elegendő.

A zsidó lelkészi kvalifikáció törvényben megállapítandó legcsekélyebb mértéke a gymnasiumnak érettségi bizonyítvánnyal igazolandó sikeres elvégzése. Ennyi világi műveltséget okvetetlenül meg kell követelni mindenkitől, a ki rabbi hivatalt viselni kíván. Fontos érdeke a felekezetnek a theologiai képzettség minőségének és mértékének meghatározása is. Nem lehet közömbös a zsidóságra nézve, hogy kik adták ki azokat az okleveleket, a melyek birtokosaikat lelkészi funkciók végzésére jogosítják és megjön majd ideje annak, hogy orthodox hittestvéreink is tudatára fognak ébredni a teljes szabályozás szükséges voltának; mindenek előtt azonban azt az intézkedést kell szorgalmaznunk, a melyet tovább halogatni nem lehet, hacsak egykedvűen nem akarjuk nézni a magyar zsidóság lebecsülését, számos gyülekezetünk kulturális állapotainak sülyedését, hacsak bele nem nyugszunk abba, hogy hazánkban, mely a külföld legelőkelőbb zsidó theologiai főiskoláinak kitünő tanerőket, legműveltebb gyülekezeteinek hirneves papokat adott, oly zsidó hitközségek álljanak fenn, a melyeknek papjai egy elemi iskolai tanító műveltségével nem bírnak. Korántsem a képviselőházban történt felszólalások ötletéből hozzuk szóba a nagyjelentőségű és rendkívül sürgős ügyet, jóval előbb hangoztattuk a rendezés elodázhatatlan voltát, ismételjük most azzal az óhajjal hogy a nagyfontosságú kérdés a *szerzett jogok épségben tar'ásával* minél előbb megoldásra kerüljön. Azok pedig, a kik a kívánt kvalifikációval nem bírnak, ne aggódjanak. Könnyű lesz módot találni, hogy kifogástalanul működő rabbik, még ha gymnasiumi tanulmányokat nem végeztek is, előrehaladásukban gátolva ne legyenek és így senkinek jogos érdeke csorbát ne szenvedjen.

Istentiszteletünkről.*

Néhány héttel ezelőtt az Egyenlőség érdemes szerkesztője a római utjáról közölt cikksorozatában nagyon érdekesen írt az olasz zsidók istentiszteletéről s tapasztalataihoz igen figyelemre méltó reflexiókat fűzött. Többek közt felemlítette, hogy minő tevékeny részt vesznek a papok az istentisztelet liturgiájában, melynek előnyeire és szépségeire hivatkozva, nemcsak megfontolásra ajánlja a mi köreinknek is, de a rabbik tekintélyének s állásuk fontosságának növelését reméli azon elhatározásunktól, hogy cselekvő tényezőivé váljunk az istentisztelet egyes imarészeinek előadásában.

Az eszme nekem rendkívül tetszett s az indítvány fölötti örömöm megnyilatkozásaként felkértem Szabolcsi urat, hogy ne ejtse el a felszínre került gondolatot, de sőt igyekezzék az ő sajátosan meggyőző képességű erejével terjeszteni s a nagyközönség köreiből mélyíteni az eszmét, hogy a közön-

* Felhívjuk t. olvasóink figyelmét tudós munkatársunk fejtegetéseire, melyeket a többi stentiszteleti kérdésekkel kapcs latban méltatni fogunk. A szerk.

ségből induljon ki a rabbik ily irányú tevékenysége iránt támasztott kívánság. Ha mi hozakodunk elő ilyen ártatlan kérdéssel is, istentiszteletünk elleni merényletet szimatolna a gyanu, mely a külső formák méltóbbá tételét is mélyreható reformnak bélyegzi. Ezért nagyon szívesen látnám, ha az Egyenlőség, mint a hogy már sok üdvös ügyben eredménnyel megtette, ebben is a szükséges kedvező hangulat felkeltésével előkészítené a talajt. Ha közönségünk nem fogadja idegenkedéssel, úgy nem kétlem, hogy a kartársak valamennyien szíves készséggel fogják megragadni ezt az alkalmat is, mely reményt ébresztbet istentiszteletünk méltóbbá és hatékonyabbá tétele iránt.

Hiszen valamennyien ezt kívánjuk. Mindannyian oda törekszünk, hogy közönségünket visszahódítsuk a templomnak. Közlönyünk sok értékes és tanulságos cikkben kereste az utat-módot e szent cél megközelítésére. Sokféle terv merült fel, nem tudjuk megtalálni a biztos orvosszert. Közel egy század óta áll előtérben a zsidó istentisztelet kérdése, mely ma égetőbb, mint volt valaha. Mert ma látjuk már, hogy a mit hazánkban s külföldön évtizedeken át próbálgattak, mindaz nem bizonyult célravezető módnak. Minden kísérletezés eredménytelen, meddő maradt. Sem kórus, sem orgona, sem imák magyarítása, sem Tóraolvasás rövidítése nem állta ki a próbát olyanokkal szemben, a kiket vissza akarunk hódítani a templomnak. Keserves tapasztalatok meggyőztek bennünket arról, hogy a predikáció varázslatos erejében sincs meg az a remedium, a melytől megváltást remélhetnénk.

Ne ámítsuk önmagunkat. Lássuk már végre azt be, hogy meseszerű értéke van minden oly nagyhangú kijelentésnek, mely a templomok elhagyatottságát az istentisztelet hosszúságának s hébernyelvűségének tulajdonítja. Kizárólagosan avval a ténynyel kell számolnunk, hogy vagy egyáltalán nincs már meg, vagy rohamosan csökken a vallásos érzület, mely vágyódást fakasztana a templom iránt.

Reinach Salamon párisi vallástörténész, szakítva a vallás fogalmának minden eddig forgalomban volt tudományos és népszerű definíciójával, mult évben megjelent s feltűnést keltett vallástörténeti könyvében a következő meghatározást adja: A vallás skrupulusok összege, melyek képességeink szabad gyakorlatának akadályait alkotják (un ensemble des scrupules, qui font obstacle au libre exercice de nos facultés.). A skrupulus szónál többet és jellemzőbben fejez ki az a kitétel, melyet a könyv német fordítója, Mahler Arthur reichsrathi képviselő használt, midőn „Bedenken“ szóval adta vissza a szerző gondolatát. Nem irom alá Reinach definícióját, mely összetéveszti a vallás lényegét a vallásos élet megnyilatkozásával, de az utóbbinak tényleg igen szellemes meghatározását látjuk abban a rövid mondatban, s nekünk valóban a vallásos élet megnyilatkozását kell tekintetbe vennünk, hogy abba aztán belevihessük magát a vallás lényegét.

S tényleg azt tapasztaljuk lépten-nyomon, hogy ez a „Bedenken“ képezi a vallásos életgyakorlat tengelyét, és korunk művelődése, az átlag iskolai készütsége, annak hírlapi cikkekből meritett továbbképzése a természettudományi féltudás alapján, már erősen közeledik ahhoz a ponthoz, a hol teljesen

trónját veszi minden Bedenken. Tessék a kolléga uraknak próbát tenni olyanokkal, kik minden Bedenken nélkül élnek világukat, rendezzenek be számukra bárminő istentiszteletet, vajjon állandó híveivé avathatják-e azokat a templomnak? Sötét példáját látjuk e kísérletnek a két évvel ezelőtt alakult párisi reformközségben, melynek imaterme még csak a szellőztetésre sem szolgált rá. Viszont, ha olyanokat tartunk szem előtt, a kik akár egyéni lelki diszpozíció kifolyásaként, akár családi körülmények következtében nem lépik túl soha a Bedenken körét, ezeknél ismét csak a tapasztalat győzött meg arról, hogy a gyermekkoruk óta megszokott istentiszteleti forma és tartalom képes számukra azt nyújtani, a mit lelki kielégültség tekintetében a templomtól várnak. E két véglet közt helyezkednek azok, a kik a Bedenken végtelen skálájának legkülönbözőbb hangnemében veregtetik meg időlegesen szívük húrjait, kikben az élet rázkódtatásai váltják ki néha a Bedenkent. Ilyeneknél azon különös pszichológiai rejtélyvel állunk szemben, hogy a meg nem értett misztikum köré szövődő sejtésből megnyugtatóbb érzést nyernek, mintha a megértés fénye derít világosságot a Bedenkenre; hiszen csak az árvák imájára kell hivatkoznom, melynél bizonyára már összes kartársaink tapasztalták, hogy intelligens — diplomás — emberek hűségesen elmondták, a míg nem értették, a míg azt vélték, hogy abban az imában kedves halottuknak a pokol tüzétől való megszabadítását kérik, de azonnal abba hagyták, mihelyt kezükbe akadt az ima fordítása s megismerkedtek annak magasztos tartalmával. De még ennél is nagyobb pszichológiai rejtély, a melylyel szintén elég sűrűn találkozunk, az, hogy községeink intelligens elemei, megértés emberei, haladásnak hívei, kik átérzik és méltányolják a történeti fejlődés szükségességét, egyszerre a Bedenkent érzik magukban ágaskodni, nem hisznek az istentiszteletek megváltoztatásának jogosultságában, s bár tisztelettel vannak papjuk iránt, vallás dolgában nincs hozzá bizalmuk.

De hát egyáltalán várhatunk-e üdvös eredményt istentiszteletünk gyökeres reformjától? Nagyon érdekes az a jelenség, hogy a zsidó istentisztelet reformjára irányuló törekvések protestáns országokban keletkeztek s vetek mélyen gyökeret. Ka'holikus országokban a zsidó istentisztelet megmaradt konzervatív, a minthogy hazánkban is láthatjuk, hogy erősen katolikus vidékeken, különösen püspöki városokban található a konzervatív zsidóság védőbástyáit. A zsidóság a milieu népe, nemcsak kulturális alkalmazkodásában, de legsajátabb ügyében, kultuszának alakulásában is. A német rabbik Lutherkabátot hordanak, mi címádát, az olaszok pedig ibolyaszínű kanonoki cingulust. Ez külsőség ugyan, de éppoly jellemző, mint a német zsolttáros imaének s predikációból álló reformistentisztelet, valamint az olasz-spanyol zsidók több óra hosszát tartó imaolvasása, mely kétségtelenül a katolikus misemondás hatása alatt alakult ki. S valamint a német reform indító okai közt erősebb mozgató rúgó volt a külső hatás, mint a belső lelki szükség követelése, úgy a katolikus államokban is az ősi istentisztelet konzervatív fenntartása nem a belső szükség kívánsága, hanem külső tényezők hatásának eredménye volt.

S minő gyümölcsöket termett úgy a reform, mint a konzervativizmus fája? A vizsgálódás egyiknek előnyére sem dönthet. A szélső reform, pillanatnyi hatás után, mely a zsidóságon kívül álló körök vállveregető dicséretében merült ki a közeledés feletti öröm nyilvánításával, csődöt mondott; ott pedig, a hol a művelt köztudat messze maga mögött hagyta a megcsontosodott konzervatív istentiszteletet, ott az utóbbi bebizonyult annak, hogy nem válhatik vallást és vallásosságot konzerváló hatalommá. Ime Olaszország, melynek zsidósága mintegy halotti ágyon fekszik, templomainak hivatalos konzervativizmusa dacára, melynek lelkét természetes képzelet szerint a rabbi alkotja, most avval a megdöbbenő furcsasággal lepte meg a világot, hogy az istentisztelete révén maga is konzervatív hírében állt római rabbino maggiore végrendeletében meghagyta, hogy holttestét előbb a krematóriumba vigyék s csak hamvvedrét szállítsák el szülőföldjére, a triesti temetőbe. S így is történt; a hitközség foganatosította a kívánságot, bizonyára nemcsak az elhunyt iránti tiszteletből, mint inkább a zsidó vallásos tudat iránti érzék teljes hiánya következtében, mert különben nem engedte volna, az utolsó kívánság teljesítésének kötelessége dacára, hogy az uralkodó vallásos érzést épp a vallás hivatalos öre által botránkoztatassa meg. Ennél fényesebb bizonyíték nem teremhet arra nézve, hogy a konzervatív istentisztelet nem lehet vallást és vallásosságot fenntartó elem ott, a hol megszűnt a Bedenken.

A hol azonban még él a Bedenken, ott rendkívül óvatos megfontolással kell eljárunk, mert a község még a csalhatatlan pápában sem bizik. Hiszen magunk vagyunk tanui a világmozgalomnak, mely napjainkban megindult, hogy a pápát a kiadott rendeletnek, mely a katolikus ünnepek nagy számát a másodrangú ünnepeknek vasárnapokra való áthelyezésével lényegesen csökkenteni célozza, visszavonására bírja. Távolból sem papoknak a frondörködése, vagy a népnek több henyélési alkalomra való vágyakozása nyilatkozik meg e mozgalomban, hanem az eleven Bedenken, mely jogait követelve még a pápának sem hisz.

Persze a vallásos élet olyan megnyilatkozásánál, a hol az istentisztelet keretében a népnek csak passzív szerepe van, mint a misénél, ott a pápák és szinódusok könnyű szerrel rendelhetek el kihagyás, rövidítés vagy bővítés által eszközölt változtatásokat, ott a vallásos érzület kielégülést nyer a pap által végzett szolgálatban s nincs is módjában ellenőrizni a papjának imáit. Az ókorban az istentiszteleti, sőt vallásreformokat minden emóció nélkül vihették keresztül, ha maguk a papok jutottak megegyezésre; a papok mutatták be az áldozatokat s végezték az imákat, holott a nép passzív szerepe ellenőrzést nem gyakorolhatott s megnyugodott a papja által végzett szertartás és ima varázserejében. Például az ékiratok irodalma számtalan imával bizonyítja, hogy egy és ugyanazon himnuszok és varázsmondások Hammurabi előtt Anu és Bel isteneket szőlították, holott Hammurabi óta azokban Marduk neve került az előbbi istenek neve helyére, a hogy az istennévvél változást szenvedett az áldozás és varázslás módja is. Ezen változtatás nem váltott ki a népből sem ellenkezést, sem bizalmatlanságot, mert

egész istentisztelete a papok dolga volt. Másrészt pedig Egyiptomban IV. Amenophis monotheistikus vonásokban bővelkedő vallásreformja csak rövid életű incidens volt az egyiptomi vallástörténelemben, mert a papoknál talált ellenzésre; a nép egykedvű jámborsággal tekintett volna papjának az új isten nevében hozott áldozatára is. A modern vallástörténet csodás élelméjűséggel boncolgatta az ősi mítoszokat s kimutatta, hogy az egyiptomi Set győzelme Osiris felett s azután Horus győzelme Set felett, a babyloni Marduk harca s diadala Tiamat ellen, a görög Kronos harca Uranos ellen és az ind Varuna bukása Indra felülkerekedésével szemben papi iskolákban készült és költői mezbe öltöztetett elbeszélések nagy vallási s istentiszteleti reformokról, a melyektől azonban a nép teljesen távol állott. A zsidó istentisztelet történetét adatok híján nem kutathatjuk fel első kezdeteiben, de a biblia közléseiből tudjuk, hogy Izrael jóval túl volt már a kezdeten, a mikor a vallásos élet istentiszteletben történt megnyilatkozása még kizárólag a papok kezében volt s a nép passzív részvéte sem ellenőrzést nem gyakorolhatott, sem esetleges reformok jogosultságát nem mérlegelhetette. A babylóni fogság óta cselekvő tényezőjévé vált a zsidó nép a zsinagógai istentiszteletnek; azóta előtérben van jogaival és követeléseivel a közönség. Bedenken-je, a mi nem zsidó vonás, hanem emberi tulajdon, a népszihológia közkincséhez tartozó jelenség, melynek a mint létezése nem tagadható, éppúgy jogosultsága sem vitatható el.

Ezen tényezővel, mint főfaktorral kell számolnunk, a midőn istentiszteletünk kérdése forog szóban; bármennyire magasztos cél lebeg is előttünk, bármily eszményi tervet alkossunk is, feleljen bár meg a terv úgy a vallás lényegének, mint a történet tényeinek a közönség figyelembe vétele nélkül ma istentiszteleti terv meg nem valósulhat.

Természetesen; hiszen épp ennek a módját keressük, épp a közönség egyik részét megtartani, másikat meg visszahódítani akarnók a templomnak. De miként?

A megtartás nem eszközölhető egyébbel, mint az istentisztelet méltóvá tételével, a visszahódítás munkáját pedig csak a lankadatlan tanítás, a Bedenken felébresztése viheti sikerre.

Károsnak s elítélendőnek tartom a felfogást, mely úgy véli, hogy a predikációnak a községben esemény számba kell mennie. Sőt, köznapi istentiszteleten kívül, nem szabad templomi összejövetelnek lennie predikáció nélkül. Meg kell ragadni minden alkalmat, hogy az eleven szó hatalmával keltsünk érdeklődést és vágyakozást vallásunk kincseinek birtoklása iránt. Néhány évtizeddel ezelőtt még csak parádé lehetett a predikáció s papok és községek megegyedhettek a havonkénti ujholszentelési predikációkkal, még megegyedhettek a külön megegyezés tárgyát képezett alkalmi beszédek nagyon szórványos megtartásával; ma azonban községeink létérdeke, vallásunk fenntartásának alapföltétele a szüntelen tanítás. Nem szabad elmulasztani egyetlen alkalmat sem, mely az élet fontos eseményeinek természetes hatásával különben is Bedenkent ébreszt az emberben, hogy a tanító szó magvát ne hintsük a természet által jól előkészített talajba. Ha történ-

tek valahol e tekintetben a szerződéskötéskor mulasztások, úgy bizonyára meglesz minden községben a jelen követelményei által megokolt több munka iránt a kellő méltánylás és anyagi kárpótlás, de a papnak nem szabad itt a szerződés betűjéhez ragaszkodnia, nem szabad alkalmi beszédeit, a leghathatósabb eszközt a vallás és a közösség iránti szeretet felkeltésére, a szerződés szerű díjak előzetes leszúrásától függővé tenni.

A predikáció mellett a legnagyobb súly helyezendő az istentisztelet méltó lefolyására, az istentiszteleti ténykedések ünnepiesebbé tételére és egyes a köztudatba is átment fontosabb liturgikus részeknek a pap által való elmondására.

Az utóbbi tekintetében szükségesnek tartom a következő megjegyzést megtenni.

Ismerjük Selomoh Alami panaszos levelét, az Iggereth Muszar-t, mely a spanyol zsidóság vallásos állapotának züllöttsége fölött kesereg oly időben, melyet önérzettel sorolunk még a spanyol zsidók virágkorához. Mindjobban lábra kapott a szertartások figyelmen kívül hagyása, a templom kerülése, a héber nyelv meg nem értése. Nem hihetjük, hogy ilyen állapotban a spanyol zsidóság vezető emberei ne keresték volna a módokat a helyzet javítására. Ezen törekvésnek tulajdonítom a népszerű vallásbölcseleti irodalom gombamódra való termelését, melylyel Spanyolországban bizonyára ellensúlyozni akarták a nép legszélsőbb részeibe is behatolt bölcseleti gondolkodást. De az istentiszteletre vonatkozólag határozott adatot nyújt a Sziddur Rási, a Machzor Vitry és a Sziddur R. Amram Gáon, melyek egyhangú közléssel mondják, hogy Spanyolországban a mindennapos reggeli istentisztelet elején a bevezető B'rókhó-kat az előimádkozónak hangosan kell mondania azok miatt, kik a B'rókhó-kat nem ismerik. Ezt az adatot beszédesen egészíti ki a RDBZ responzumaiban (III. 446. sz.) közölt tény, hogy Spanyolországban az előimádkozó hangosan monja el szóról-szóra az egész S'má imát, hogy olyanok, kik nem tudnak olvasni, vele együtt imádkozhassanak. Vegyük ezen adatokhoz még csak azt, hogy a 17. században Rabbi Móse Minz a bambergi hitközség felszólítására szabályzatot készített az előimádkozó részére, melyben külön pont intézkedik arról, hogy az előimádkozó miként mondja el hangosan a S'má imát (Rsp. 81. sz.).

Ebből a néhány adatból világos képet alkothatunk magunknak arról, hogy minő történeti fejlődés vezetett egyes fontosabb imáknak a papok által való hangos elmondásához. A templomlátogatók jó része nem tudott imádkozni; hogy részt vehessenek az istentiszteletben s imakötelezettségüknek megfelelően, a főbb imákat az előimádkozónak hangosan szóról-szóra kellett elmondania, hogy utánuk mondhassák a gyengébbek. Miután azonban a közönség izlésének elferdülése, az előimádkozási mód elfajulása és a művészi ének túltengése lehetetlenné tette, hogy a gyengék szóról-szóra követhessék az előadó művészt, szükségessé vált, hogy azon főbb imák hangos elmondását a papok végezzék. Ezen történeti fejlődés alapján mondják sok helyütt ma is a papok hangosan a mindennapos reggeli ima bevezető B'rókhó-

jait (nem pedig azért, hogy Ament mondjanak utánuk), ezért mondják hangosan az egész S'má-t (nem pedig csak L'máán jirb'ú résztől kezdve, csak-hogy a közönség zúgása folytán csak onnantól kezdve hallják), ezért előzi meg ujév és engesztelő napkor az Un'szanne Tókef és az Abodah imáknak a pap általi hangos elmondása a kántor művészi előadását.

Ma ugyanott tartunk, hogy istentiszteletünkön az előadó művészet túltengése nemcsak a jó izlést sérti, de nem egyeztethető össze az istentisztelet fogalmával sem, s legfontosabb imáinknál nem az imaérzést, hanem a színház nyújtotta élvezetet váltja ki. A közönség izlését mi máról-holnapra át nem alakíthatjuk, de legjobb törekvésünket kell oda irányítanunk, hogy az istentisztelet méltósága csorbát ne szenvedjen s hogy a köztudatban is legfőbb imáknak tartott részek imajellegét mentsük meg azzal, hogy mi magunk mondjuk el. Kettős célt szolgálunk evvel emeljük az istentisztelet méltóságát, mely nem maradhat hatás nélkül a hívekre, s magunk is tevékeny részt veszünk az istentisztelet vezetésében, mely lassanként megadná a kellő tartalmát azon helyes felfogásnak, mely a pap személyét kapcsolja össze az istentisztelet fogalmával. Ezen egybekapcsolódáshoz fűzöm azon reményemet, hogy nagyobb bizalom ébred az istentisztelet iránt, mely megfelel a vallás fogalmának s kielégíti a művelt lélek igényeit, a mi által nemcsak megtartunk híveket a templomnak, de vissza is hódíthatunk.

Mindezek után a következő tervet bocsátom a tisztelt kartársak bölcs ítélete alá.

Péntek este a L'khó dodi előtt magyar ima vezesse be az ünnepi hangulatot, a S'má-t hangosan olvassa el egészen és a frigyszekrény lépcsőjéről, vagy az előimádkozói asztal mellől a közönség felé fordulva a Kiddust a pap mondja. Ugyanígy az ünnepek előestéjén.

Szombati és ünnepi muszaf előtt, de egyébiránt minden alkalommal, a Tóra kivételét, visszahelyezését s körülvitelét a pap végezze. A B'rikkh S'méh halk elmondását egészítse ki magyar ima felolvasásával. A Haftórát, ha nincs Bar Micvó, mindig a pap olvassa fel.

Az ujhól kihirdetését, csak a kihirdetést, a pap eszközölje.

A három főünnepkor a Hallélt, valamint Szukkóth-kor a Hakkófó-kat a pap végezze.

Ros Hassonoh és Jom Kippurkor a pap által szokásosan elmondott imarészek okvetetlenül általa mondandók.

Chanukka alkalmával a gyertyákat minden este a pap gyujtsa meg.

Brith Milóh-nál lehetőleg a pap tartsa a gyermeket, de a névadási áldást föltétlenül ő mondja.

Leányok névadásánál, ha időjárás vagy egyéb körülmények okozta akadály következtében nem volnának templomba hozhatók, hogy a mikor az apa a Tórához hivattatik, a pap áldást kérjen a gyermekre, legalább a névadási Mi Sebérakh a pap által mondandó.

Temetésnél a gyászbeszéden kívül okvetetlenül héber ima is mondandó, még pedig a Menucho Nekhaunó, a temetőben pedig ugy a Hacúr Tomim,

mint a Menucho Nekhaunó, valamint az árvákkal a Kaddis imát a pap mondja el.

Sok dolog ezek közül már gyakorlatban van a legtöbb községben, de rendszert kell alkotnunk az egészből. A pap ilyen határok közt tanusított tevékeny részvétele az istentisztelet végzésében nemcsak az állás erkölcsi befolyását s tekintélyét növeli, de átalakító hatással lehet a hívek lelkületére, a mitől templomaink látogatottságának föllendülését s a vallásos élet megerősödését remélhetjük

Ujpest.

Dr. Venetianer Lajos.

A „gyakorlati hitoktatás“-hoz.*

Csak még jobban aláásná hitoktatásunknak értékét, jelentőségét és komolyságát, ha általában az ugynevezett gyakorlati hitoktatást neveznők ki a hitoktatók és rabbik teendőjének. Hisz ez a tanterv olyan dolgok megtanítására akarja pazarolni a drága iskolai esztendőket, a melyeket idáig hosszú évezredek keresztül a legkisebb gyermek is úgy nézett le, figyelt meg és csinált utána magától a templomi élet alatt és tanul meg még ma is a zsidó zsidó népélet közben a felnőttektől.

Nem hiába, hogy az erről szóló cikkek is csak o'yan ad hoc hitoktatás-félének tüntették fel a dolgot s végszóhangulatuk általában alig volt egyéb pium desideriumnál.

Mert mindenki érzi, hogy nem abból áll Izrael tanítóinak hivatása, hogy olcsó fillérekkel fizessék ki a zsidóságot, hanem hogy a hitoktatás legyen a legértékesebb, leghasznosabb, legtartalmasabb észképző és szívnemesítő forrás.

Ezért legelső sorban a „hitoktatás“ szót egyszerűen törölni kell és egy uj, illetve régi fogalmat és szót helyébe tűznünk, ezt hogy: Tóra-oktatás. Vissza kell térnünk ugyanis a régi gyakorlat elvéhez a mai műhitoktatás meddő kísérleteitől. Mert oktatni nálunk csak Tórára lehet. Hitre nem. Nekünk nincsenek hittételeink. Maimuni filozófusi systemabuzgóságának 13 szüleményét nem vette be a zsidó lélek. A mi hitünk az eleven élet és nem szavak elmondásának hite.

A 10 parancs is az életből van merítve. Ezeket az emberi világmorál-érzéstől régi ismerősökként viszontlátott isteni kinyilatkoztatásokat ugyanis nem hiszszük, hanem átéljük életünkkel. Nem hit hangoztatásából, hanem cselekvésből, tettekből, életből áll a zsidó vallás. Tehát nem holt katekizmus-módszerrel kell gyermekeinket zsidókká nevelni, hanem az eleven, valóságos élet átélésébe való bevonással. S képzelhetnénk-e cselekvőbb, mozgalmassabb, drámább életet a Tóránál? Nem hullámszik-e a lélek annak olvasása közben a szerint, a mint patriarkális képek vonulnak el előtte vagy fenséges esemé-

* Öngazolásul legyen szabad itt megjegyeznem, hogy csak a Föt. Szerkesztő urnak megtisztelő buzditására bátorzkodtam megint e témáról — s hozzá post festo — szólni.

nyek, isteni sceneriák elé vezettetik a szemlélő, nem figyel és hallgat-e az észlelő gondolkodás is már, a mint örök érvényű igazságokat, előrelátó törvényeket hirdetnek és magyaráznak előtte vagy botránkozik meg mélyen hibák és vétkes elpártolások fölött s érez csakhamar megbocsájító szeretetet bűnbánó megtérések láttán, mignem megismervén a tragédiák, büntetések, jajkiáltások és megbocsátások fölött Izrael gyermekeit atyailag vezérlő örzönket, az Örökkévalót, hozzáfórr gyermeki hűséggel s igazságkereséssel és szolgálja bensőséggel, vallással, étellel.

És itt van mai hitoktatásunk végzetes hibája. Míg ezelőtt ugyanis a gyermek nem volt kényszerítve arra, hogy betanuljon egész fejezeteket, hanem csak olvasnia kellett a szöveget és lefordítania és ennek kapcsán minden egyes szónál megállott a Tórát oktató és annak mélyebb értelmezésével (a Rási s esetleg egyéb kommentárok kapcsán) vagy okfejtő megmagyarázásaival egyre jobban felnyitotta a gyermek gondolkodását, eszét, kiszélesítette látókörét, intelligensebbé, gondolkodóbbá, komolyabbá tette szellemét és szép erkölcsi exkurziókkal melegebbé, nemesebbé szívét, belé lehelte a Tóra levegőjét, hullámszóba hozta kedélyét, zsidó életet rögzített a fogékony gyermeklélekbe, zsidóvá, zsidó érzésűvé, zsidó életűvé nevelte őt, addig mi történik ma? Ma nem a Tórákönyv poszujukainak memoriát vezető gyámkeze mellett halad versről-versre kényelmesen, hanem otthon kénytelen nagy boszankodások között száraz történeteket, hosszú fejezeteket bevágni a tankönyvből, hogy ötöst ne kapjon vagy a tanév végi vizsgán a vendégek előtt ki ne nevehessék leckefelmondás közben való fennakadás miatt. Megtanul így hosszú esztendőkön különféle tankönyveket, de egész más okok miatt és célok végett, mint a Tóra zsidó életének átéléseért.

A mai hitoktatás tehát azért járhatja le önmagát, mert valósággal kifelé tanítunk. A hitoktató vagy rabbi kénytelen ugyanis a mai ellenőrzési szervezet mellett a hitközségi vezetők megnyugtatóására s a többnyire laikus szülők kielégítésére és megörvendeztetésére a régi, lényegre törekvő Tórafordítás és eszt s szívét érdeklő magyarázás helyett az egész évet azzal tölteni, hogy a tanév végére vizsgakiállítási papagályokat készítsen elő s vonul-tasson fel a laikusok talmi dicséretének elnyerése végett, a mely után, ha a konvencionális vizsgazáró beszéddel kifejezésre jutott és a gyermekek távoznak, a komoly hitoktató vagy rabbi sírva nézhet egy újabb agyonvert esztendő után s áldhatja azok bölcseségét, a kik arra kényszerítik őt, hogy tanítványaival együtt lehetetlen viszonyba kerüljön.

Mert nem lehetetlen helyzet-e az, hogy egy tudós hitoktató vagy rabbi, a ki az egész Graetz-et s a Bibliát betéve is elmondaná s a ki a legszebb és legérdekesebb előadást tarthatná a Tóra fejezeteiből tudományos kommentárokból szerzett ismereteivel, valamint világi műveltségének s theologiai szakképzettségének felhasználásával, a gyermek szemében tudatlannak tűnjék fel csak azért, mert a tankönyvet nem tudja betéve s a leckefelmondás közben megakadó gyermeket nem képes a szöveg folytatásában továbbsegíteni.

Más tantárgyaknál úgy szoktak segíteni az ily tankönyvmizériákon,

akár az egyetemeken, akár a közép- vagy elemi iskolákban, hogy egyszerűen félreteszik a megvásárolt tankönyveket s a tanár vagy tanító a saját tudása s paedagógiai módszere alapján jegyzetet diktál, saját kompozícióju előadásokat irat le s azokból tanít sőt vizsgáztat is.

A hitoktatók vagy rabbik ezt nemcsak azért nem tehetik, mert erre idejük nincsen, hanem mivel így a kérdések és feleletek praecizirozásának rendszerével megint csak katekizmusi irány állana elő, a mi a zsidó léleknek nem nagyon kongruens.

De hogy tankönyvekkel lelkes zsidókat nevelni képtelenség, azt az illetékes szakkörök egymás után jelentkező tankönyvkisérletei bizonyítják a legillusztrálóbban.

Lelkes magyarokat sem az iskolai magyar-történeti tankönyvek betanításával nevelnek, hanem száz meg százféle szebbnél-szebb hazafias ifjusági könyvekkel, regényekkel, elbeszélésekkel, költeményekkel, énekekkel, ünnepekkel.

Szépen is nézne ki a magyar honfi-érzés, ha a hitoktatási paedagógiának módszere alapján nevelődnek, s a tankönyv lenne a forrása. A minthogy érzést egyáltalán nem is lehet tankönyvvel nevelni, csak legfeljebb ismereteket elsajátíttatni. De érzelem és ismeret két különálló dolog.

Ha pedig gyermekeink magyar hazafias érzésének nevelése már biztosítva van, nem-e kötelességünk az ő zsidó érzésük ápolásáról is gondoskodnunk? Ehhez pedig nem gyakorlati hitoktatás, hanem a „*Tóraoktatási gyakorlat*“-hoz való visszatérés szükséges. Zsidó érzést a mi zsidóságunk forrásából, a Tórából lehet csak meríteni. A Tóraoktatás technikai kivételére vonatkozólag azt is fölhozhatnók, hogy a Tóra szent szövegének szellemes és szép magyarázatokkal a memoriába fixirozott és magából a könyvből leendő fordítása nem járhat a gyermek részéről több fáradsággal és időfelhasználással, mint a laza logikájú, érdektelen tankönyvi fejezetek betanulása s hogy míg ez utóbbi szerzemény alig néhány év múlva mint a pára nyomtalanul elszáll az emlékezetből, addig az előbbiből először is a szent szöveg állandó olvasása folytán a héber olvasás tökéletes elsajátítása fog haszonként megmaradni, másodszor pedig ezen tanítás után a Tóra elé hívott előtt még a késő férfikorban is ismerősökként fognak hangzani a szent szöveg szavai.

Technikai ellentételek megelőzésére azt is felhozhatnók, hogy a mai kevés hittanórából semmit sem kell majd az imakönyv tanítására fordítani, mert a mely gyermek egyebet sem tesz, mint szünet nélkül a szent szöveget olvassa és fordítja, az nemcsak hogy maga is jobban fog érdeklődni az imák föllapozása és elolvasása iránt, de azok tartalmát és jelentését is hamarabb megsejti és így az imák is drágábbak és szentebbek maradnak majd előtte.

A mai imakönyvtanítás ugyanis egyenesen profanizálja a mi imáinkat, a gyermek imakönyvét és vallásos érzését. Mert az imafordítással együtt járó kijelölés, beosztás, s a tanár becsapására általánosan elterjedt fordítás-befirkálás, meg a kihallgatásnál való esetleges komikus leleplezési jelenetek vagy a felmondásnál elmaradhatatlan hibák, értelemzavaró, nevetséges tévedések,

mind-mind csak azt segítik elő, hogy a templomima alatt a gyermekben, sőt ha az imakönyv tartós még a férfikorban is — a feltámadó derűs emlékek kiszorítsák a vallási áhitat zavartalanságát.

Minek kényszerítsük tehát hitoktatóinkat arra hogy előttük népszerűtlen és idegen tankönyvek kelletlen betanításával üssék agyon a drága iskolai esztendőket? Hagyjuk őket előadni s tanítani azt, a mit ők lelkesen és odaadással vállalnának: a Tóra fordítását és magyarázását! És mindezekről eltekintve, nem a mi becsületbeli kötelességünk-e, hogy népünket, a melynek történeti, vallási és faji létjogosultsága éppen csak a Tórából eredő szellemi előkelőségben rejlik, *כי הוא הכתובים יבטחם* s a mely a története folyamán átélt megújítási korokban mindig a Tóra mély értelmén lelkesedett (pl. Nehemia 8, 7 és 8), a melyben tradíció *למקרא שנים* már az öt esztendőes gyermeknek a szellemét a Tóra tanításával kell megművelni, nem kötelességünk-e ezt a népet, ennek a népnek szellemét, eszét, intelligenciáját a régi közelismert fokon megőrizni s a modern antiszemitizmus azon egyre veszélyesebb és hangozóbb támadásai ellen fölfegyverezni, a melyek a különféle egymásután megjelenő *Rassenproblem*-ekben a zsidó fajnak tehetségtelenségét s inferioris genii voltát kürtölik szét?

Nemcsak azért kell tehát a Tóraoktatást kategorikusan követelnünk, mert abból buzog a hagyományos zsidó Istenismeret érzése, hanem azért is, mert az olyan gyermeknek, a ki a mai legkevésbé ideálisnak és tökéletesnek mondható iskolai oktatás mellett Tórát és Rásit tanul, föltétlenül megnyílik az elméje s miközben a Biblia szavának mélyebb értelmét kereső magyarázatokat hall, megtanul gondolkodni, kritikailag explikálni s a legtökéletesebb észturnára, a legegészségesebb logika-kulturára szokik.

Gyermekeinket tehát Tórára kell tanítani, hogy *יהי בהם* az alapos és komoly tudás utáni törekvés s az ész kiválóságának hatalmas eszközeivel megállhassa a zsidóság helyét a fajok s az élet küzdelmei között, hogy erkölcsös és komoly életmódra, szellemre, tehetségre, észre, intelligenciára nézve a közönséges mértéken felülemelkedjék az isteni Tóra szellemében.

Ne kifelé tanítsunk, hanem befelé. Ne a hangzatos leckefölmondás, hanem a kevésbé mutatós, de lényegre s értékre hasonlíthatatlanul fontosabb Tórafordítás s magyarázás legyen komoly célunk.

S ezek után a következő 5 pontot ajánlom a rabbiegyesület oktatásügyi bizottságának tárgyalás céljából:

1. Szólíttassanak fel a községkerületek annak kimondására, hogy a szombat d. e. 11 órakor tartandó muszáfon való részvétel a tanköteles izraelita gyermekek vallásoktatásának mellözhetetlen alkotórésze.

2. A liturgia és az imakönyv iskolája a templom és épp ezért az iskolából úgy az imakönyv, mint a hittankönyv kiküszöbölendő. Az iskolai idő kizárólag a Tóra illetve Biblia olvasására, fordítására és magyarázására használandó fel egy kidolgozandó Tóraoktatási útmutató szerint.

3. Olyan teljes íráspéldány kézi kiadása szerkesztessék, melyben a teljes Rásikommentár kicsiny, de négyzetes és pontozott betűvel meglegyen.

4. A házi készülés céljából a Tóra és Rási kiszemelt részeinek fordítását tartalmazó segédkönyv adandó a gyermek kezébe.

5. Modern, művészi kivitelű zsidó-történeti ifjusági könyvek szerkesztésére ösztöndíjak tűzendők ki.

Csongrád.

Dr. Bände Zoltán.

Gyakorlati hitoktatás.

Dr. Lövy Ferenc e lapokban az idősebb kartársakat kéri fel, hogy nyilatkozzanak, hogy módszerükkel milyen eredményt értek el a hittantánítás körül. Noha én nem tartozom ez idő szerint az idősebb kartársak közé, mégis indítatva érzem magamat arra, hogy a szóban forgó kérdéshez hozzászóljak.

Valahányszor egy-egy középiskolai vallástanóráról testben, lélekben elfáradva távozom, mindannyiszor önkéntelenül is ajkamra tolul Jes. próféta szava: *מדוע קיימי לעשות ענבים ויעש באשים*

Vetünk és nem aratunk, fáradunk, de eredményt nem érünk el. Eredményt oly értelemben, mint a hogy el szeretnők érni. Nem arról szólok, hogy a tanulók ném tudják elmondani, mint a „vizfolyás“ a feladott pensemot az asszonykirályról, vagy Hyrkan Jánosról, nem, nem erről szólok, *לא המדרש עיקר אהא המעשה* nem ez a történeti rész a fontos, mint a hogy jól írja Richtmann barátom, hanem hogy tudják a zsidóság eleven gyakorlatát, hogy ismerjék az imakönyvet, hogy tudják mi a Ros Chodes bencsolás stb., a mit mi nem is tanultunk, mégis tudtunk, mert eleven gyakorlatban gyakoroltuk. Ma már — sajnos — ezt mind tanítani kell! Oda kell irányítani minden figyelmünket, törekvésünket, hogy a hittant gyakorlati módon tanítsuk, ám hogy eredményt is fel tudjunk mutatni, hozzá kell ehhez látni már az elemi iskola III. osztályában.

Eredményes hittantánítást csakis az elemi iskolában érhetünk el, itt aztán örömmel és meglegédeéssel tapasztalhatjuk a midrás szavait megvalósulni, „hogyha a juhok nem akarnak az akolba menni, úgy ölbe vesz a pásztor egy gyenge báránykát, a bárányka bégetésére a nyáj a bárányka után indul.“ Ha nem adja meg — sajnos — a család a gyakorlati vallásos életet, úgy adjuk meg mi az iskolában a gyakorlati hittantánítást. Kicsiny elemi iskolás tanítványaim közül már egynéhány rábirta édes anyját, hogy lobbantson péntek és ünnep este ünnepi gyertyákat, ők vitték a fehérén terített asztalra az ünnepi fonottas kalácsot és ugyancsak ők dobatták ki szüleikkal a „tréfi“ edényeket és ők — ezek a kis tanulók — honosították meg otthonukban az u. n. „Kasa“ háztartást.

Tapasztalatból mondom, hogy mig a középiskolai tanulókkal egy órai hittantánítás valóságos gyötrelem, addig az elemi iskolában élvezet. Ugyan csak tapasztaltam, hogy azon középiskolai tanulók, kik nálam tanultak hittant az elemi iskolában, azokkal a középiskolában is lehet boldogulni. Kicsiny kis III. és IV. o. elemi isk. növendékekkel összehasonlíthatatlanul több eredményt lehet elérni, mint középiskolai III. IV. o. tanulókkal.

A vallástant én mindig gyakorlatilag tanítottam, úgy a fiuknál, mint a leányoknál. Fősulyt arra fektetek, hogy a fiu bármily pályára lép is, tudja majd, hogy mint zsidónak mi a teendője vagy mi lenne a teendője דבר יום ביומו. Nem mulik el egyetlen egy hittani óra sem, hogy időt ne szakítanék arra, hogy egyik vagy másik tanulót fel ne szólítsak, hogy mondja el teszem: a reggeli ima sorrendjét, mikor mondanak jaale vejevaut, mikor nem mondanak tachanunt stb.

Van olyan tanítványom is, ki annyira jártas az imarendben, hogy még visszafelé is elmondja bármely ima sorrendjét. Az imarendet szigoruan megkövetelem mind a 4 osztályban. Ezzel azt akarom elérni, hogy ha belép a templomba, tartson bár az előimádkozó bárhol is, tudja, hogy hol kell keresni az imakönyvben az illető helyet, ha a gyülekezettel együtt akar imádkozni. A középiskolában elmondom az egyes imák sorrendjét, az imakönyvben megmutatom, egy-egy jobb tanulóval mindjárt elmondatom és otthon aztán a magyarázatot füzetbe le kell írniok, úgy hogy az év végére készen vagyunk az egész imakönyvvel. Jövőre aztán újból és újból kezdjük 4 éven át. Megkövetelem fiutanítványaimtól, hogy talisz kotont viseljenek és néhanéha meg is nézem, hogy megteszik-e. A középiskolai fiutanulóknak hétfőn és csütörtökön reggel templomba kell jönniök, szombaton délután — a téli hónapokat kivéve, — ifjúsági istentiszteletet tartok és a heti szakaszból kiindulva rövid beszédet mondok Ezt a módszert követem a fiuknál.

Leánynövendékeimnél szintén szem előtt tartom a gyakorlati vallástani-tást. Elmondom és elmondatom velük a rituális háztartás törvényeit. Tudják, hogy mi a Kidus, lechem misne, havdólo, chalo stb .

Minden egyes ünnep előtt megmagyarázom nekik, hogy mi ilyenkor a zsidó nő kötelessége a háztartásban. Hogy mit visznek ki magukkal s hogy mennyit fognak ebből megtartani az életben, az már más lapra tartozik. Szigoruan felügyelek arra, hogy szombaton ne utazzanak, tavaly pl. a karácsonyi szünidőt szombaton délelőtt adták ki. Szigoruan megtiltottam tanítványaimnak, hogy szombaton ne utazzanak haza. Nem is utaztak, — sajnos, azon idevaló tanulók, kik másutt végzik iskoláikat, kivétel nélkül csak úgy özönlöttek haza ép szombat szent napján.

Figyelemmel kell lennünk továbbá arra is, hogy az ugy nevezett min-hagokkal is megismertessük tanítványainkat, így ה'ר előtt megmagyarázom nekik, hogy miért sütnek ilyenkor Hausanorabboig gömbölyü kalácsot, miért hintik be mákkal, miért esznek ilyenkor sárgarépát, édességet, hal fejét, miért mártják be a kalá sot mézbe, miért öltenek fehér halotti ruhát, mi a Taslich, mit kell tudnunk a Kapóróról, miért dobják el a Kapóro fejét, lábát stb.

A gyakorlati vallástani-tást vélem azáltal szolgálni, hogy minden egyes alkalmat megragadok, hogy a gyermek fogékony lelkét a zsidó vallás szer-tartásaival megismertessem, így Kidust, havdolót csinálók előttük, megmu-tatom nekik az ünnepi csokrot és hogy miképpen kell vele imádkozni. Ugy hiszem, az s nagyon üdvös a zsidó érzés ébresztésére és emelésére, ha

chanukai ünnepélyt rendezünk tanítványainkkal; az ünnep hangulatában talán mégis száll a mai kor gyermekébe egy-egy szikra a Makabeusok lelkéből. Chamisoószor bisvatkor elmagyarázom a nap jelentőségét és gyümölcsöt osztok ki. Ezt — tudom — egész életükben nem felejtik el. Összegezem röviden az egészszet. Eredményes vallástanítást csakis akkor érhetünk el, ha a rabbi nem átalja, hogy elemi iskolai tanulókkal foglalkozzék. Elegendő ehhez heti 2 óra. A kicsinyeket még felemelheti magához, a nagyokat már nem. Ugy vagyunk ezzel, mint a nagyon is jól ismert közmondással: „Addig hajlitsd a vesszőt, a míg fiatal”. Gyakorlati vallástanítást megpróbáltam én már a felnőttekkel is, ám eredményre nem vezetett. Hozattam nekik mezuzot, tefillint. A tefillint sutba tették, a mezuzót talán felszegezték, ellenben nekem — örökké hálás adósaim maradtak.

Nagyatád.

Dr. Borsodi József.

Kitérések.

A törvényesen bevett vallásfelekezetek viszonzosságáról szóló 1868. LIII. t.-c. rendelkezéseit az 1895: XLII. és XLIII. t. cikkek az izraelita vallásra is kiterjesztették. Ennek folytán hazánkban egyrészt meg van adva a zsidó hitre térés lehetősége, másrészt a zsidó hitről való kitérés bizonyos formák betartásához van kötve. A zsidó hitre téréssel és annak törvényeivel közlönyünkben már foglalkoztam (1910. évf. 7. sz.). A következőkben a kitérés formáságairól akarok néhány dolgot megemlíteni.

Semmiféle törvény sem írja elő a rabbinak, hogy a nála tett kitérés bejelentéseket jegyzőkönyvbe vegye. De miután a felekezetnek is érdekében áll annak pontos megállapítása, hogy ki hagyta el sorainkat, a rabbik a kitérés bejelentésekről rendszeren jegyzőkönyvet vezetnek. Jegyzőkönyvbe veendő a kitérőnek anyakönyvi adatai (neve, születésének helye és ideje, szüleinek neve), ámbár ezek bemonadását meg is tagadhatja a kitérő, mivel törvény őt erre nem kötelezi. Jogában áll azonban a rabbinak megkövetelni, hogy a kitérésre jelentkező tartsa be az 1868: LIII t. c. 1—8. §§-it (melyeket az említett cikk szószerint közöl). Ezek szerint a kitérés bejelentése csak akkor szabályszerű és érvényes, ha a 18-ik életévét betöltött kitérő saját lakóhelyének rabbijánál két izben, mindenkor két tanú jelenlétében jelentkezik. A második jelentkezésnek 14 nap elteltével, 30 napon belül kell történnie. (Lásd az említett cikkben az idevonatkozó 78.735—1898. számú miniszt. körrendeletet.) A különböző felekezetek lelkészei s így a rabbik is rendszeren megtagadják a kitérés nyilatkozatokat igazoló u. n. elbocsátó bizonyítvány kiadását. A szabálytalan jelentkezés (midőn a kitérő még nem érte el 18-ik életévét, nem lakik a rabbi egyházi területén, nem tartja be a törvényes időközöket, vagy tanúk nélkül jelentkezik) tudomásul nem veendő.

Az 1894: XXXIII. t.-c. 93. §-a szerint az állami anyakönyvek vezetéseinek megkezdése előtt vezetett felekezeti anyakönyvek, valamint az azok-

ból adott kivonatok továbbra is közokiratok maradnak. Ezért a felekezeti anyakönyvbe, mint közokiratba, beirandó — mikép minden anyakönyvi adat megváltozása — az 1895. szeptemher 30 ig született kitérő egyéneknek megtörtént vallásváltoztatása is. Nem tévesztendő azonban szem elöl, hogy a kitérésnek és valamely más hitre való áttérésnek szabályszerű bejelentése még nem jelenti egyuttal az áttérés megtörténtét is. Az áttérés csak akkor van befejezve, ha a megkeresztelő lelkész a kitérő lakhelye szerint illetékes rabbit hivatalosan értesíti a megtörtént kereszteleéről. Ezen értesítés alapján a születési anyakönyv jegyzetébe beirandó a megtörtént áttérés és annak pontos dátuma. Csakis a keresztelő lelkésztől nyert hivatalos megkeresztelési értesítés jegyezhető be az anyakönyvbe. Ha rabbi más uton vesztudomást a megtörtént megkereszteléről, pl. a megkeresztelt értesíti erről a rabbit, vagy akár ha keresztlevelét is bemutatja nála: hivatalosan tudomásul nem veheti, illetőleg a születési anyakönyvbe be nem jegyzendő. Ha a kitérőnek lakhelye szerint illetékes rabbi nem egyuttal az illető születése helyének is rabbija, ugy ez a megkereszteléről nyert hivatalos értesítést anyakönyvi bejegyzés céljából közli a születési hely rabbijával. Igy pl. ha N.-ben született s ott anyakönyvezett egyén Budapesten lakván, a pesti rabbiságnál jelenti be kitérését s e rabbiság a megkereszteléről hivatalos értesítést nyer, ezt anyakönyvi bejegyzés céljából közli az N.-beli rabbisággal. (A különböző felekezetek lelkészei a megkeresztelés közléséről szóló törvényes rendelkezést rendszerint figyelmen kívül hagyják. Ennek folytán megesik, hogy számos, vidéken született s a fővárosban lakó egyén a pesti rabbiságnál kitérésre jelentkezik, de megkereszteléséről értesítés nem érkezvén, a pesti rabbiság a születési hely rabbiságát sem értesítheti a kitérésről. Ezért ujabban a pesti rabbiság anyakönyvi hivatala utján minden kitérés bejelentést közöl a kitérő születése helyének rabbiságával. Ezen értesítés természetesen csak azt célozza, hogy a születési hely rabbiságának is legyen tudomása a kitérés bejelentéséről, de anyakönyvi feljegyzés tárgyát nem képezheti.)

Az állami anyakönyvek vezetésének megkezdése előtt a felekezeti anyakönyvekről egy régi törvény (1827:XXIII.) rendelkezése folytán másodpéldány volt készítendő a törvényhatóság levéltárában való elhelyezés céljából. Az 1895. október 1-ig vezetett felekezeti anyakönyvekre bevezetett minden pótlás és változtatás közlendő a törvényhatósággal (az elsőfoku közigazgatási hatósággal), mely a pótlást és változtatást a felekezeti anyakönyv másodpéldányába bejegyzzi. Ezen célból a vallásváltoztatásról szóló bejegyzés is közlendő a hatósággal.

Nem ritka eset, hogy egyik-másik felekezet lelkésze oly egyéneket is megkeresztel, kik nem tartották be a kitérés törvényes rendelkezéseit. Ha ily megkereszteléről kap a rabbi hivatalos értesítést, ennek alapján a megkeresztelés ténye az anyakönyvbe be nem jegyzendő, hanem az eset az elsőfoku közigazgatási hatóságnál bejelentendő, mely hatóság hivatva van a vallásváltoztatás törvényes vagy törvényellenes voltát megállapítani.

A felekezeten kívül állóra ugyanazon eljárás vonatkozik, mint a megkereszteltre. A rabbi csak akkor veszi tudomásul a felekezeten kívülivé válás bejelentését, ha a kitérő szabályszerűen jelentkezik két ízben két tanuval. A felek. kívüliség csak akkor jegyzendő az anyakönyvbe, ha az elsőfoku közigazgatási hatóság értesít a felek. kívüliségről.

Végül megemlítjük, hogy az oly visszatérőnél, kinek megkeresztelése a keresztelő lelkésztől nyert értesítés alapján annak idején anyakönyvileg bejegyzetett, a visszatérés alkalmával a visszatérés is anyakönyvileg bejegyzendő és a másodpéldányt megőrző hatósággal is közlendő. Az oly visszatérőnél, kinek megkeresztelése — a keresztelő lelkésztől nem nyert értesítés következtében — anyakönyvileg nincs keresztülvezetve, a visszatérés bejegyzése fölösleges, mert az eredeti anyakönyvi adat különben is a mostani állapotot tünteti fel.

Budapest.

Dr. Groszmann Zsigmond.

Egyesületi élet.

Az *Országos Rabbiegyesület választmánya* június 8-án a Pesti lsz. Hitközség székházában Dr. *Schnitzer Ármin* elnökletével ülést tartott, a melyen jelen voltak Dr. Bacher Vilmos, Dr. Blau Lajos, Dr. Edelstein Bertalan, Dr. Feldmann József, Dr. Fischer Gyula, Dr. Hevesi Simon, Dr. Neumann Ede és Dr. Venetianer Lajos.

Az ülés a helyesléssel fogadott elnöki jelentés után az *özvegyi segély*, a *segély-alap* és a *nyugdíj* ügyével foglalkozott tüzetesen és élénk eszmecsere folyt az ezekkel kapcsolatos és másegyéb vallási és felekezeti kérdésekről.

A választmány a tanácskozás alapjául Dr. *Klein József* gondosan kidolgozott szabályzati-tervezetét (l. Magyar Izrael IV. évf. 77. l.) fogadta el, de egyszersmind komoly megfontolás tárgyává tette a több helyről hangoztatott és a január havában tartott értekezleten is kifejezésre jutott aggályokat, valamint azt a körülményt, hogy egyesületünk számos tagja tényleg nem fizette be az első husz koronát. Ezek figyelembe vétele arra a határozatra készítette, hogy az özvegyi segély befizetését ne tegye kötelezővé az egyesület minden tagjára nézve. Nem kényszerít senkit, hogy az intézményben, ha annak áldásait családja számára biztosítani nem akarja, részt vegyen. Természetes, hogy csak az tarthat igényt arra, hogy elhalálozása esetén a befizetések özvegye, illetve árvái javára megtörténjenek, a ki maga is tagja az intézetnek és a befizetéseket annak idején pontosan teljesítette. A választmány továbbá eredetileg csakis az özvegynek szánt segélyt az árvákra is kiterjesztette és kimondta, hogy a befizetések akkor is történjenek, ha özvegy ember hal el. Ebben az esetben árvái élvezik a segélyt. Végre figyelembe vette azt a körülményt, hogy a 20 K befizetése számos, kis gyülekezetben működő és ennél fogva rendkívül szerény javadalmazású kartársunk anyagi erejét

túlhaladja. Fentartva tehát a 20 K befizetési összeget, a melynek leszállítása nem ajánlható, abban állapodott meg, hogy az illetők elhatározására bizza, hogy azt maguk akarják-e lefizetni, vagy pedig az elnökségnek tudomására hozva, hogy arra nem képesek, annak közbenjárását kérik ki, hogy helyetők a hitközség teljesítse a befizetést.

Az a nézet alakult ki, hogy tagjaink mérlegelve az intézménnyel járó rendkívüli anyagi előnyöket, a melyek Dr. Klein József munkálatában megcáfolhatatlan módon kifejezésre jutottak, minden kényszer nélkül is részt fognak abban venni és hogy szűk viszonyok között élő tagjaink bizalommal lesznek az elnökség eljárásának sikere iránt. Az elnökségre egyébiránt a választmány határozatából az a kötelesség is fog hárulni, hogy az egyesület valamely tagjának elhalálózása esetében az illető hitközségnél a hátra maradt családtagok ellátása érdekében közbe járjon.

Az ülés második tárgya a *segélyalap* létesítése volt. Erre vonatkozólag Dr. Neumann a tavalyi közgyűlésen már indítványt tett és a közgyűlés azt egyhangulag el is fogadta. Erre való hivatkozással az indítványozó azt a javaslatot teszi, hogy az egyesület vagyonából 1000 korona hasittassék ki és ez legyen az az alap, a melyen azután szorgosan tovább akarunk építeni. Kifejti annak fontosságát, hogy egyesületünk tagjainak, ha azok bármely okból reá szorultak (pl. ha valakinek fürdőbe kell mennie, leányát férjhez adja, fiát magasabb iskolába viszi), némi anyagi támogatást nyújthasson. E végből szükséges a segélyalap létesítése és annak buzgó gyarapítása. Ez az alap külön lesz kezelendő és róla minden évben beszámolandó. Minden alkalmat fel kell majd használni, hogy azt fontos rendelkezéséhez képest növesztjük és nem kételkedik abban, hogy ez hiveink kipróbált áldozatkészsége mellett sikerülni is fog. A választmány az indítványt elfogadta és annak értelmében 1000 koronával megalapította ezt a segélyintézményt is. Az alap kezelését statutum fogja szabályozni, egyelőre abban történt megállapodás, hogy az elnökségnek jogában van 100 korona segélyt kiutalványozni.

Az egyesület utján nyújtandó segélyvel kapcsolatban szóba került a *nyugdíj* ügye, a melynek rendezését a magyar rabbikar jogos türelmetlenséggel várja. Az egyesület vezetősége eddig is *feladatának teljes tudatán* megtett minden tőle telhetőt és törekvéseinek a közgyűlésen is szóba került eredményeit kell, hogy némi elismeréssel fogadja mindenki, a kinek sejtelve van azokról a nagy nehézségekről, a melyekkel meg kell küzdeni. Az Orsz. Irodának, a Közalap bizottságának, jelesül pedig Dr. Mezey Ferencnek az ügy iránt tanusított meleg érdeklődése, a melynek ébrentartásáról az egyesület kellően gondoskodik, arra a reményre jogosít is, hogy ez irányban kifejtett tevékenysége nem lesz sikertelen. Ez alkalommal a választmány csak annyit tehetett, hogy elfogadta Dr. Blau Lajos abbeli indítványát, hogy küldöttség kérje fel Dr. Mezey Ferencet annak a kieszközlésére, hogy a felekezet számára törvényhozásilag megállapított segélyösszegnek bizonyos százaléka a rabbinyugdíj céljaira fordíttassék.

Anyagi kérdések domináltak tehát a választmányi ülés tanácskozásait.

a melynek figyelmét Dr. *Schnitzer* Ármin elnök még egy másik, nagyfontosságú ügyre is irányította. Azokról a visszaélésekről szölt, a melyek a határakkal nap-nap után történnek. Ez a kérdés is foglalkoztatni fog bennünket. Szorosan összefügg a rabbiminösítés ügyével, a melynek rendezése már-már elodázhatatlanná vált.

KRÓNKA.

— **Az 1848: XX. törvénycikk** hatályának a zsidó felekezetre való kiterjesztéséről *Gróf Zichy* János vallás- és közoktatásügyi miniszter tárcája költségvetésének tárgyalása alkalmával a következő nyilatkozatot tette: „Félreértések elkerülése céljából ezt az egyet akarom még hangsúlyozni, hogy az 1848: XX. tc.-ben kimondott vallásszabadság és egyenjogúság elvét és ezzel kapcsolatban az állami támogatást a későbbben recipiált izraelita hitfelekezetre is fokozatosan alkalmazni óhajtom, mert ezt a méltányosság parancsolja.“

— **Az izrael. községkerületi elnökök** július 2-án ülést tartottak. Az elnöki tisztet Dr. Mezei Mór, az Izraeliták Országos *Irodájának* elnöke töltötte be, előadó *Dr. Mezey Ferenc*, az Iroda titkára volt.

A gyűlés lelkesen ünnepelte *Dr. Rosenberg* Gyula orsz. képviselőt, a VIII. községterület elnökét, abból az alkalmából, hogy a király Ófelsége őt a Szent István rend kiskeresztjével tüntette ki. Ez ováció közben méltatták a kitüntetett kerületi elnöknek a felekezet minden rendű közügyében kifejtett buzgó és nagyhatású munkásságát. Az ünnepelt elnök a figyelemért köszönetet mondott.

A gyűlés nagy részvételt vett tudomást *Dr. Propper Adolf*, az eperjesi ügyvédi kamara elnökének, a XIII. községkerület vezetőjének haláláról és a gyászoló családhoz, valamint az eperjesi izr. hitközséghez részvétlávíratot intézett.

Napirenden volt az izr. egyházi célokra törvényhozásilag megállapított javadalomnak felosztása. A gyűlés az egyes kerületek elnökségének véleménye alapján a rendelkezésre álló összeg kiosztása iránt intézkedett.

A felekezet jogviszonyainak rendezése tárgyában széles alapon megindult általános eszmecsere során a kerületi elnökök gyűlése meglepéssel vett tudomást gróf *Zichy* János vallás- és közoktatásügyi miniszternek a kultusztárca tárgyalása alkalmával tett ama nyilatkozatairól, melyek szerint az izrael. vallásfelekezet egységét elismerte és az országos rabbiképző-intézet iránt való nagy elismerése mellett a rabbiképzés korszerű fejlesztésének szükségességét a leghatározottabban hangsúlyozta, végül pedig az izr. hitközségek alakulásának rendezését is kilátásba helyezte.

E nyilatkozatok a gyűlés felfogása szerint teljes összhangban vannak az izr. községkerületi elnököknek ide vonatkozólag hangoztatott felfogásával, miért is a kerületi elnökök gyűlése teljes reménnyel és bizalommal tekint a miniszter ur további elhatározásai elé, készségét nyilvánítván az iránt, hogy

a felekezeti béke és egység helyreállítását célzó egyéb törekvéseit is lelkes odaadással támogatni fogja.

Végül egy idevonatkozó felszólalás folytán a kerületi elnökök gyűlése örömét nyilvánítja az országos rabbiképző-intézet nagyhatású és áldásos működése felett és az intézet vezérlő bizottságának valamint tanári karának egyhangulag bizalmat és jegyzőkönyvi elismerést szavazott. Ezzel a gyűlés véget ért.

— **A III. izr. községkerület** *Donath* Manó trencsényi ügyvéd elnöklésével május 14-én tartotta közgyűlését. Az elnöki jelentés szerint a kerület vezetősége részt vett mindazokban a kezdeményezésekben, a melyek a felekezet autonómikus szervezésének ügyében történtek és sajnálattal szól azok eredménytelenségéről. Örömmel említi, hogy az ingyenes népoktatást elrendelő törvénynek semmiféle káros hatása a kerületben nem volt, a mennyiben egy hitközség sem oszlatta fel iskoláját. Ugyancsak meglepéssel mutatott rá arra, hogy a kerületben minden ügyet a kongresszusi alapszabályoktól megszabott módon, a közigazgatási hatóságok igénybe vétele nélkül intéztek el és állami segílyt eszközöltek ki a kisebb hitközségek számára, a melyeket minden alkalommal szívesen támogattak.

Az elismeréssel fogadott jelentés bemutatását a *Dr. Diamant Mór* főrabbi elnöklésével végbe ment választás követte. Megválasztották *Donath* Manót elnökké, *Singer* Lajost (Poroszka) alelnökké, *Neumann* Náthánt (Kisuca-Ujhely) pénztárossá; az előljáróság tagjai lettek: *Dr. Diamant Mór*, *Dr. Lichtenstein Adolf* (Trencsén), *Dr. Pollacsek Simon* (Illava), *Dr. Gross Henrik* (Puhó), *Neumann Náthán*, *Milch Henrik* (Vágbeszterce), *Dr. Weiss Arnold* (Nagybiccse), *Dr. Pollak József* (Zsolna), *Rufeisen Alajos* (Csaca). Megalakították továbbá a bíróságot, mely nyomban meg is kezdte működését és két igen bonyolult ügyben a felek meglepésére hozott ítéletet. A bíróság tagjai eljárásukért nem fogadtak el díjazást, *Donath* elnök pedig az irodai célokra megállapított összeget jótékony célokra ajánlván fel, az irodai költségek viselését magára vállalta.

— **A XVI. izr. községkerület**, a melyhez a Borsod-, Heves-, és Jász-Nagykun-Szolnok vármegye területén levő hitközségek tartoznak, aug. hó 27-én tartotta kerületi ülését *Szolnokon* a három vármegye rabbijai és a hitközségek képviselőinek nagy részvétele mellett. *Dr. Adler Vilmos* hatvani főrabbi indítványára a községkerület elnökévé *Dr. Szendrei Henrik*, a szolnoki izraelita hitközség felvirágoztatása és rendbehozatala terén nagy érdemeket szerzett elnöke választatott meg; helyettes elnökül *Schwarz Hermann* jászberényi földbirtokos, kerületi főjegyzővé pedig *Zoltán Lipót* szolnoki főgymnasiumi tanár választatott meg. A községkerületi előljáróság tagjai lettek: *Dr. Adler Vilmos* hatvani, *Elfer Jakab* hevesi, *Dr. Heves Kornél* szolnoki és *Dr. Weisz Mór* törökszentmiklósi főrabbi, *Sternberg Albert* cukorgyári igazgató, *Lusztig Adolf* jászladányi hitközségi elnök és pénztárnok *Fehér Antal* bankigazgató; majd kisorsoltattak a hitközségek peres ügyeiben ítélkező kerületi bíróság tagjai, a mely bíróság elnökévé *Dr. Schwarz*

Sándor szolnoki ügyvéd, helyettes elnökévé pedig Dr. Gyárfás Ferenc jászberényi ügyvéd választották meg. A kerületi gyűlés foglalkozott azután a kerület belső ügyeivel és az országos autonomia kérdéseivel. Hozott határozatainak a kerületi elnökök országos ülésén leendő előterjesztésével a kerületi elnökség bizatott meg. A három vármegyéből nagy számban megjelent rabbik és kerületi képviselők Dr. Szendrei Henrik kerületi elnök vendégei voltak.

— **Lőw Lipót emlékezete.** A szegedi zsidó hitközség június 4-én dicsőült nagy rabbijához méltó módon adózott Lőw Lipót emlékének. A magasztos ünnepség minden mozzanata tükrözte a felejthetetlen bajnok jelentőségét és fényes megnyilatkozása volt annak a kegyeletnek, a mely az ország határain túl is hódolattal övezett nevét környékezi

Képviselve voltak az Izr. Magyar Irodalmi Társulat (Dr. Bánóczi József és Dr. Réthy Mór professzorok), az Országos Rabbiegyesület (Dr. Neumann Ede alelnök, Dr. Venetianer Lajos jegyző, Dr. Bände Zoltán, Dr. Flesch Ármin, Dr. Friedmann Gyula, Dr. Gerstl Ignác, Dr. Hirschler Ignác, Dr. Kecskeméti Ármin, Dr. Kecskeméti Lipót, Dr. Lichtman Mór, Dr. Rosenberg Ede, Dr. Rosenstein Mór, Dr. Rosenthal Tóbiás, Seltmann Lajos), Az Országos Izr. Tanítóegyesület (Stern Abrahám elnök és Földes Lipót) az Orsz. Magyar Izr. Közművelődési Egyesület (Dr. Kármán Mór professzor), a nagykanizsai hitközség (Grünhut Henrik elnök, Dr. Neumann Ede főrabbi, Dr. Ollop Mór, a Chevra Kadisa elnöke), a melyben Lőw Lipót lelkészi működését megkezdte, más hitközségek és testületek. A felekezet keretéből kiemelte az ünnepséget az egyházi s világi hatóságok és oly kitünőségek részvétele, a kik nem hivatalos minőségben és nem a rabbi, hanem a nagy tudós és hazafi iránt való kegyeletből és nagyrabecsülésből jelentek meg.

Az ünnepség reggel 9 órakor kezdődött a temetőben, a hol az énekkar gyászdalokat adott elő, Dr. Lőw Immánuel főrabbi pedig rövid héber imát mondott. Ezt követte az új zsinagógában 10 órakor tartott családi istentisztelet, a melyen a tanulóifjúság is részt vett és a melynek szónoka Dr. Lőw Immánuel volt. A délután tartott diszgyűlést Várhelyi Rósa dr. kir. tanácsos, a zsidó hitközség elnöke nyitotta meg, a ki után Kislaki Kármán Mór dr. egyetemi tanár az Omike és Dr. Kecskeméti Lipót nagyváradai főrabbi az Imit megbízásából méltatták Lőw Lipót jelentőségét. A diszgyűlést követő istentiszteleten Dr. Venetianer Lajos újpesti főrabbi az ORE megbízásából predikált, Dr. Löwing Adolf szegedi rabbi pedig a templom falába illesztett emléktáblát avatta fel.

Az ünnepségek fényes sorozatának nagyszerű befejezése a disztrakoma volt, a melyen Várossy Gyula kisteleki plébános, Beöthy Zsolt, Perjessy László, a kereskedelmi és iparkamara titkára, Dr. Lőw Sámuel, Dr. Neumann Ede, Vass Károly iskolaszéki elnök és mások méltatták az ünnepi alkalmat.

A szegedi zsidó hitközség megleghangu levélben köszönte meg az ORE közreműködését.

Lőw Lipót emlékezete számos más hitközségben is ünnepség tárgya volt.

A Dr. *Eisler* Mátyás főrabbi, egyetemi m. tanár kitűnő vezetésére bizott *Kolozsvári Izraelita Felolvasó-Egyesület* a városháza nagytermében május 21-én ünnepi ülést tartott a következő tárgysorozattal: 1. Dr. *Eisler* Mátyás emlékbeszédet mondott, Dr. *Pálmai* Gyula ódáját előadta *Izrael* Dóra és *Weisz* Elza felolvasást tartott Löw lipót családjáról.

— **Szabolcsi Miksa**, az „Egyenlőség“ nagyérdemű szerkesztője, lapja jubileuma alkalmából nagy ovációk tárgya volt. A felekezet érdekeit szolgáló országos testületek, hitközségek és egyesületek meleg elismeréssel emlékeztek meg azokról a becses szolgálatokról, a melyeket a kitűnően szerkesztett lap a magyar zsidóságnak tett és egyértelmű lelkesével méltatták küzdelmeit és győzelmeit, sikereit és hatásait. A huszonöt éves jubilans kimagasló jelentőségének ez az elismerése egyszersmind a bensőséges hála nyilatkozata volt, a melylyel annak a férfinak adóztak, a ki fényes tehetségével, fáradhatatlan munkásságával, lohadást nem ismerő buzgalmaival fontos kultúrtevényezővé vált lapjának élén szolgálta felekezetét.

A lap szerkesztősége azzal ülte meg a nevezetes évfordulót, hogy diszes, nagyértékű dolgozatokkal ékes jubileumi számmal ajándékozta meg az „Egyenlőség“ sok ezer olvasóját és tisztelőjét. A jubileum e maradandó emlékének megalkotásában kiváló része volt a szerkesztő nagytehetségű fiának, Szabolcsi János irónak, munkájában osztozkodtak a szerkesztőség többi bevált, jeles tagjai, közéletünk számos kitűnősége és mindazok, a kiket a laphoz bárminő kötelék kapcsol. A becses irodalmi emlékmű mellett 500 koronás pályadíj örökíti meg a jubileumot, melyet a szerkesztő a zsidók autonómikus szervezetét tárgyaló pályamű jutalmazására tűzött ki és a mely azóta 1000 koronára emelkedett. Az „Egyenlőség“ tisztelői azzal viszonzták a becses ajándékot, hogy ezer új előfizető szerzésére mozgalmat indítottak. A magyar zsidóság színe javából alakult bizottság, melynek élén Székely Ferenc udvari tanácsos áll, meleg üdvözlétének kapcsán be is számolt már tevékenysége eddigi eredményeiről.

Szíves kötelességet teljesítünk, midőn ezen a helyen arról a meleg érdeklődésről emlékszünk meg, a melyet az „Egyenlőség“ mindenkor a magyar rabbikar és annak országos egyesülete iránt tanusított. Az a lap, a mely a magyar zsidóság haladásának előmozdításában, erkölcsi és szellemi javainak gyarapításában, igazainak megvédésében látta mindig hivatását, jelentőségéhez mértén értékelt mindenkor papjaink tevékenységét. Munkánk, gondjaink, küzdelmeink, céljaink és eszméink jóakaró méltatója, a vallás és a felekezet érdekeit illető óhajaink és törekvéseink tolmácsa volt. Osztozkodtunk a munkában, együtt dolgoztunk a közös célok szolgálatában. Gyönyörünk telt tehát sikereiben.

Szívünk mélyéből köszöntjük Szabolcsi Miksát. Üdvözlétünk egyszersmind bensőséges örömünk és annak a meleg óhajnak kifejezése, hogy munkáját tovább is a legdúsabb áldás kísérje és hogy a rabbikarral harmóniában sikerüljön neki diadalra vinni azokat az ideálokat, a melyek ügyünk minden hű szolgájának lelkét mozgatják.

— **Kittüntetések.** A király *Öfelsége Reich Koppelt*, a pesti orthodox hitközség főabbiját királyi tanácsossá nevezte ki, Dr. *Austerlitz* Májer eperjesi főrabbinak pedig a koronás arany érdemkeresztet adományozta.

— **Rabbibeiktatások.** Dr. *Horovitz* József szombathelyi főrabbi beiktatása május 28-án nagyra szabott ünnepi keretek között ment végbe. Az eléje utazott küldöttség Celldömölkön fogadta, a szombathelyi pályaudvaron pedig számosan várták a feleségével érkező új papot. Geist Lajos és Dr. Feldmann Bódog voltak az üdvözlő szónokok, a főrabbi feleségét pedig Weiner Károlyné üdvözölte. Hosszu kocsisor kísérte a bevonulókat. A beiktatást d. u. 4 órakor istentisztelet keretében Dr. *Neumann* Ede nagykanizsai főrabbi végezte. A virágdiszben pompázó templomban a város és megye előkelőségei, a hatóságok, egyházak és tanintézetek képviselői, Frllich Miksa körmendi, Ehrlich Mór rohonci és Dr. Wiener Márk kőszegi főrabbi, valamint a celldömölki, csepregi, felsőöri, karánsebesi, körmendi, kőszegi, nagykanizsai, rohonci, sárvári, szentgotthárdi, városszalónaki, vasvári és zalaegerszegi hitközségek küldöttei jelentek meg. Az ünnepi aktus zoltárénekekkel kezdődött, melyet Dr. *Neumann* Ede iktató beszéde és Dr. *Horovitz* József imával bevezetett székfoglalója követett. Az istentisztelet után Dr. Horovitz a tisztelgő küldöttségeket fogadta. Az ünnepség méltó befejezése 300 teritékű bankett volt, a melynek számos notabilitás megjelenése dísz, a felhangzott beszédek pedig jelentőséget adtak. Az egész ünnepség fényes keretével és harmonikus hangulatával a zsidóság megbecsülésének és a felekezeti békének értékes, egyes mozzanataiban megható megnyilatkozása volt.

Julius 2-án iktatták be Kismartonban Dr. *Klein* Hermann eddigi brassói rabbist. A beiktatási ünnepélyen a templomban megjelentek a hatóságok fejei, a katonai főreáliskola parancsnoka az egész tiszttikkal, továbbá a lakompaki, kaboldi és nagymartoni hitközségek küldöttségei. Az új főrabbi magyar és német nyelven tartotta székfoglalóját.

A *hátszegi* hitközség aug. 22-én iktatta be most szervezett papi állásába Dr. *Steiner* Vilmos rabbist, az országos rabbiképzőintézet volt növendékét. Az iktatást Dr. *Diósi Wezel* Sámuel dévai főrabbi végezte, utána az új főrabbi tartotta székfoglalóját. A templomi ünnepséget diszlakoma követte.

— **Rabbiválasztások.** Dr. *Kálmán* Ödönt két hitközség: a vasvári és a jászberényi választotta rabbijává. Dr. Kálmán, ki az országos rabbiképzőintézetben végezte tanulmányait, a jászberényi állást fogadta el. Az *esztergomi* hitközség Dr. *Spiegel* Ármin szarvasi rabbist választotta papjává, az *apostagi* rabbiszéket pedig Mandel Sámuel ercsii rabbival töltötték be. *Neumann* József sepsiszentgyörgyi rabbist a mezőturi hitközség választotta rabbijává. Neumann hiveinek kérelmére megmarad eddigi hatáskörében.

— **Véglegesítés.** Dr. Groszmann Zsigmond rabbist, jeles munkatársunkat, a pesti hitközség segédlelkészét, az előljáróság állásában véglegesítette.

— **Tábori rabbi.** A király *Klein* Sámuel tábort rabbiá nevezte ki.

— **A bécsi izrael. hitközség elöljárósága** Dr. Löw Immánuel szegedi főrabbit rendkívül megtisztelő formák között meghívta a Lipót-városi templománál megüresedett rabbiszékre. Löw a meghívást nem fogadta el. Elhatározására döntő befolyással volt Szeged városa tanácsának június 19-én tartott üléséből hozzá intézett levele, a melyből a következő mondatokat emeljük ki: „Jól tudjuk azt, hogy anyagiakban a szegedi hitközség nem nyújthat annyit főpásztorának, mint a világváros anyagilag szerencsésebb hitközségi kebelzete és annak ugyanily viszonyok között élő lakossága, de tudjuk azt is, hogy tiszteletadásban, elismerésben, megbecsülésben többet, nagyobbat, becseesebbet nem nyújthat sem város, sem ország Dr. Löw Immánuelnak, Löw Lipót fiának és eszméi örökösének, mint Szeged és Magyarország. Súlyos és pótolhatatlan veszteségnek kellene hát tekintenünk, ha Szeged és a magyar zsidóság és a magyar haza elveszitené Löw Immánuel, a kire a hazai zsidóság és a szegedi hitközség körében Löw Lipót eszméi továbbfejlesztésének felelősségteljes munkája vár“.

— **A kremsieri hitközség** Dr. Schweiger Albert muraszombati rabbit választotta papjává.

— **Félszázados rabbijubileum.** Ötven éve volt e napokban, hogy *Kutna M. L.* főrabbi Szabadkán működik. A nevezetes évforduló alkalmul szolgált a hitközségnek, hogy agg lelkéze iránt való ragasz odásának és hálájának kifejezést adjon. A szombati (aug. 12.) istentisztelet után az előljáróság és a képviselőtestület tagjai a hivek nagy seregével a főrabbi lakására vonultak, a hol *Dr. Klein Adolf* hitközségi elnök meleg szavak kíséretében átnyújtotta a nevezetes évforduló emléket megőrkítő ajándékot. A főrabbi meghatottan köszönte meg a figyelmet.

— **A nagyváradai orthodox főrabbi elhalálózása.** *Fuchs Mór* Trencséneplicben, a hol üdülést keresett, váratlanul elhunyt. Kiváló talmudtudós volt, a kinek jesibájában állandóan számos ifju végezte talmudtanulmányait. A szélső orthodoxia elveit hirdette és a szétválás hivei között az első helyek egyikét foglalta el. Végtisztességén impozáns módon nyilatkozott meg az a hódolat, mely orthodox körökben övezte. A nagybányai, pozsonyi, halmi, váci, tokaji és földesi főrabbiak mondtak gyászbeszédet. A temetés alatt, a melyen a főispán, polgármester és más notabilitások, továbbá számos orthodox rabbi és orthodox hitközségek küldöttjei megjelentek, a zsidó kereskedők üzletei zárva voltak.

— **Emlékköteleplezés.** Az érsekújvári hitközség aug. 27-én állított néhai *Richter Zsigmond* főrabbinak sírkövet. A kegyeletes ünnepen *Dr. Klein Dezső* nyitrai főrabbi és *Krausz Ábrahám* érsekújvári tanító mondtak emlékbeszédet.

— **A Pesti Chevra Kadisa** május 18-án *Winterberg Gyula* udv. tanácsos elnöklésével tartotta közgyűlését, a melyen a jelentés és számadások elfogadása után *Dr. Grauer Vilmos* hitközségi előljáró azokról a nagy érdeméről emlékezett meg, a melyeket *Winterberg Gyula* elnök és *Dr. Mezey Ferenc* ügyésztitkár az egyesület vezetése, felvirágoztatása és felavatására

kerülő új intézményének, a Szeretetháznak létesítése körül szereztek. Nagy lelkesedéssel fogadták a választmánynak javaslatát, mely Dr. Mezey Ferenc rendkívüli érdemeinek elismerésével kapcsolatban odairányult, hogy tevékenységét a jövőben is a Chevra Kadisának szentelhesse. A javaslatot *Székely* Ferenc udv. tanácsos következő szavai kísérték: „Nem szeretném, ha a megbecsülésnek ez a figyelemre méltó momentuma szó és megjegyzés nélkül elmulnék akkor, midőn oly férfi munkásságának méltatásáról van szó, a ki páratlan odaadással a Pesti Chevra Kadisa számára győzelmet győzelemre aratott. Tevékenysége legnagyobb részét annak a testületnek szentelte, a melyet a világon méreteiben egyedül állóvá és csodálttá tenni ő tudott. De mert mint az Izraeliták Orsz. Irodájának titkára és számos, ugyszólván valamennyi a magyar zsidóság javának előmozdításán fáradozó központi alakulat fókuszában, vezérkarában önzetlenül működik és energiájával, tudása erejével mindenütt alkotó munkát végez, az egész magyar zsidóság köz letének kitünőségét tiszteljük benne. Erre való tekintettel, midőn a Pesti Chevra Kadisa a maga érdekében és sokoldalú, nagyjelentőségű briliáns eredményekkel járó munkásságáról elismerését kifejezésre juttatja, csak csekély ellenértékét szolgáltatja annak, a mit Mezey Ferenc dr. kiérdemelt, megszolgált és a mire igényt tarthat“. Szavait lelkes és hosszantartó taps és éljenzés követte.

A közgyűlést a *Szeretetház*, a Chevra Kadisa e nagyszerű új alkotásának felavatása követte.

Az ünnepséget *Ehrlich* G. Gusztáv, az építő bizottság elnöke nyitotta meg. Köszöntötte a testvértestületek és egyesületek képviselőit, kegyeletesen emlékezett meg *Halmi Deutsch Sándorról*, a bizottság elhunyt elnökéről, szolt a zsidó felebaráti szeretetről és meleg hangú köszönetet mondott *Winterberg Gyula* elnöknek és *Dr. Mezey Ferenc* ügyésztitkárnak, a kik lankadást nem ismerő buzgalommal és szent lelkesedéssel fáradtak a párját ritkító mű létesítésén, valamint *Lajta Bélának*, a Szeretetház építőművészenek.

A megnyitót *Winterberg Gyula* ünnepi beszéde és *Dr. Mezey Ferenc* jelentése követte, melynek bevezető részében a többek között azt mondá: „Nem lehet, hogy az ember szenvedéseinek enyhítése az emberiség számára messze távolban fénylő ígéretet elhomályosítaná. A boldogulásra való jog értelmén épülő tudatára érzelmen és hiten alapuló könyörületesség árnyat nem vethet. Vallásunk megjelöli nekünk az élet ösvényét, hiszen mi vagyunk az irgalom fiai. Ez a zsidók egyik régi diszneve, irgalmatlan szenvedések árán szívük vérén szereztek.“ Az alkotás történetét tartalmazó jelentésből a következő adatokat közöljük: A telket, mely a Szeretetház kibővítésére és esetleges új intézmények elhelyezésére is elegendő lesz, az 1905. dec. 10-én tartott közgyűlés határozatából 150,500 koronáért vették meg, az épületre és annak felszerelésére 1.135000 K-t költöttek. Adományokban és alapítványokban befolyt 513,480 K 67 f., lekötöttet 322.000 K. Az avatást *Dr. Adler* Illés rabbi végezte.

— **A Magyar Izr. Kézmű- és Földmívelési Egyesület** május 21-én *Dr. Kohner* Adolf elnöklésével tartotta évi közgyűlését. Az elnöki

megnyitó után, mely különösen kiemelte, hogy az egyesület tevékenységének hetedik évtizedét a földmivesképzés fejlesztésével kezdték meg és rámutatván a kertészképző-telep létesítéséből folyó nagy anyagi szükségletekre, fokozott támogatást kért, *Székely Jenő* a földmívelésügyi miniszter küldötte méltatta az egyesület áldásos működését és *Dr. Déri Ferenc* tanácsnok tolmácsolta a főváros üdvözetét. Az évi jelentés és a zárszámadás elfogadása és a jötevek névsorának felolvasása után *Dr. Kohner Adolf* elnök lelkes szavakkal méltatta *Szabolcsi Miksa* szerkesztő érdemeit és üdvözölte jubileuma alkalmából. A választások megejtése után a kertészképző 14 növendékének és a földmives iskola két legkitünőbb tanulójának bemutatása következett. A bemutatás alkalmából *Dr. Mihalovics Béla*, az orsz. kertészeti egyesület elnöke testvéri örömmel üdvözölte az egyesület új intézményét. A közgyűlés 58 iparosnövendék bemutatásával és *Dr. Deutsch Ernő*nek az egyesület kötelékéből távozni készülő ifjakhoz intézett beszédével végződött.

— **Az Orsz. Magyar Izr. Közművelődési Egyesület** május 25-én *Dr. Heesi Simon* elnöklésével tartotta közgyűlését. *Dr. Weiller Ernő* titkári jelentésében behatóan szólt az egyesület számottevő kulturmunkájáról, a melynek új alkotása a zsidó főiskolai tanulók mensája, a hol 200 diák olcsón, sőt egy részük egészen ingyen jó ételmezt kap. A mensát ez ősszel olvasóteremmel és könyvtárral egészítik ki. Szólt továbbá a felolvasások és magyar nyelvű tanfolyamok sikeréről, a kultur-estélyről és a kiírt pályadíjakról. A tagok száma 2900. Az elismeréssel fogadott titkári jelentés után *Dr. Hevesi Simon* kegyeletesen szólt *Löw Lipót* születésének 100. évfordulójáról és meleg szavakkal emlékezett meg *Szabolcsi Miksa* jubileuma alkalmából annak uttörő munkájáról. *Fleischl Károly* az egyesület zárószámadásait és költségvetését terjesztette a közgyűlés elé, mely a vezetőségnek köszönetet szavazott rendkívül buzgó működéséért.

— **Az Országos Izr. Patronage Egyesület** május 18-án *Székely Ferenc* udvari tanácsos elnökletével választmányi ülést tartott. *Dr. Bartos Kálmán* jelentést tett az egyesület ezidei működéséről, a mely szerint 200 gyermeket vett ujonnan pártfogása alá, a kikre május 1-ig 13546 koronát fordított. A folyó évben 500-nál több új tag lépett be az egyesületbe. Ezután *Székely Ferenc* ismertette a katolikus és protestáns patronage egyesületekkel közösen fentartott patronage-munkaközvetítő működését, majd pedig az ugyancsak a három patronage egyesület által az igazságügyminiszterium kezdeményezésére létesítendő nagy gyermekvédelmi központ első intézetének tervéről tett jelentést. Ez az intézet egy 80 fú részére berendezett átmeneti menhely lesz, a hol mindhárom említett vallásfelekezethez tartozó fiatakorok ideiglenesen otthont, foglalkoztató műhelyében pedig munkát találnak. Elhatározták, hogy a választmány hölgytagjai ezentúl a gyűjtőfogházban levő nőket gyakrabban fogják meglátogatni, hogy évenként három 50 koronás pályadíjat fognak kitűzni az oly iparosmesterek részére, a kik az egyesülettől átvett gyermekeknek tanoncként való kiképzése körül a legjobb eredményt érik el és hogy egy bizottságot alakítanak, a melynek feladata lesz a gyermekek jövőjéről határozni. Új fiókok alakultak Egerben, Nyitrán és Besztercebányán.

— **Az Izrael Szünidei Gyermektelep** június 11-én tartotta évi közgyűlését, melyet Dr. Grauer Vilmos elnök beszéde nyitott meg. Szólt az egyesület fejlődéséről — az idén már 230 gyermeket küldött üdülni — és áldozatkészségre buzdított. Megemlékezett továbbá Szabolcsi Miksa szerkesztő jubileumáról és a közgyűlés üdvözlétét tolmácsolta. Dr. *Fischer* Gyula rabbi társelnök az egyesület támogatására serkentve, különösen hangsúlyozta, hogy az nem akar a másik, felekezeti jelleg nélkül való gyermekteleppel versenyezni és azt a munkát teljesíti, a melyet a másik nem végezhetne el. Az egyesületnek 15 alapító, 21 örökös, 1042 rendes és 192 pártoló tagja van. Szünidei települ Visegrádon a Bokody-féle villát bérelték ki, melyet nagy részt adományokból rendeztek be. A telepre mindössze 4666 K 44 f. t fordítottak. Az 1910. évi bevétel 18.752 K 98 f. volt. Az egyesület vagyona 61.719 K 17 fillér.

— **Az Izr. Hitközségi Alkalmazottak és Tisztviselők Országos Egyesülete** június 14-én tartotta első rendes közgyűlését. *Jakobovits* Adolf, az ideiglenes bizottság elnöke üdvözölte a megjelenteket és kifejtette az egyesület programját, melynek legfőbb pontja a kar erkölcsi és anyagi érdekeinek előmozdítása. Utána Dr. *Somogyi* Arnold ügyész számolt be az ideiglenes bizottság működéséről, Dr. *Fischer* Gyula rabbi pedig üdvözölte az egyesületet. A tisztikart a következőkből alakították meg: elnök: Dr. Weiszburg Gyula, alelnökök: Lazarus Adolf és Weiszmán Noé, ügyész: Dr. Somogyi Arnold, titkár: Galambos Jenő, pénztáros: Gombos Ignác, ellenőr: Perczel József. Megválasztották továbbá az előljárókat és az országos választmány tagjait. A megválasztott elnök programját nagy tetszéssel fogadták.

— **A tanítók üdülőháza.** Július 2-án avatták fel ünnepélyesen az Orsz. Izr. Tanítóegyesület Keszthelyen létesített üdülőházát. Az ünnepségre számos tanító gyűlt egybe, a kik az avatást megelőző istentiszteleten is részt vettek. A templomban Dr. *Büchler* Sándor főrabbi, ki az üdülőház ügyét szeretettel felkarolta, mondott ünnepi beszédet. Az istentiszteletet a város székházában tartott diszgyűlés követte, a melyen *Csukási* Fülöp, a Tanítóegyesület alelnöke, a gyönyörű intézmény tulajdonképpeni megteremtője és lángoló buzgalmu vezetője elnökölt. Megnyitó beszédében az üdülőház keletkezésének történetét ismertette. Utána *Biró* Samu, a központi választmány tagja mondott beszédet, a város nevében *Hoffmann* Sándor városi képviselő, az Országos Tanítói Szövetség és Zalamegye Általános Tanítótestülete nevében pedig *Szalay* Sándor nagykanizsai állami elemi isk. igazgató üdvözölte az egyesületet

— **Az Izr. Tanítóképző Internátus-Egyesülete** Dr. Málnai Mihály elnöklésével tartotta közgyűlését. Dr. Rózsa Ignác titkár az egyesület kedvezőtlen anyagi helyzetét ecsetelte és Bihari Mór vál. tag ennek hatása alatt indítványt tett, hogy az egyesület vezetősége és a tanári kar együttes társadalmi akció útján kísérelje meg az internátus kiépítését. Erre Dr. *Bánóczi* József igazgató közölte, hogy az intézmény sorsának biztosítása érdekében

az igazgatótanács a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez fordult és tudomása szerint a kormány a zsidó vallási és kulturális célokra törvényhozásilag megállapítandó összegből az internátus részére 60,000 koronát fog kihatítani. A közgyűlést követő társas lakomán a volt iskolatársak szeretett mesterüket és atyai pártfogójukat, Dr. Bánóczy Józsefet lelkesen ünnepelték.

— **Zsinagóga-avatás.** A hidalmási orthodox hitközség felavatta új templomát.

— **Uj templom Makón.** A makói hitközség már régebben elhatározta, hogy új templomot épít. Az építkezést Baumhorn Lipót tervei szerint közel jövőben kezdik meg.

— **A nagyhalmágyi hitközség,** melynek zsinagógáját az árvíz 14 évvel ezelőtt romba döntötte, elhatározta, hogy új templomot épít. A nemes szándék megvalósítása végett, minthogy a saját erejükből nem telik, a hit-sorsosok támogatását kérik. Melegen ajánljuk olvasóink jóakarataiba.

A körmöcbányai hitközség rendkívüli közgyűlésén hitközségi szék-ház építését határozta el.

— **Orthodox rabbik gyűlése.** A Nyitra-kerületi machziké hadaszegyesület május 28-án Érsekújvárott tartotta közgyűlését. Megjelentek a nyitrai, n.-surányi, verbói, trencsénbaáni, csuzi, gutai, aranyos-maróti, komáromi, ipolysági, szelőcei, nyitra-nováki, ürményi, tapolcsányi és nagy-meyeri orthodox rabbik, valamint számos érdeklődő hívő. A közgyűlésen békés és liberális felfogások is jutottak kifejezésre, sőt a verbói rabbi indítványt tett, hogy a talmudtanulást össze kellene kötni világi ismeretek el-sajátításával, de a legtöbb felszólalásban a merev, elutasító orthodox álláspont tükröződött. A gyűlés táviratilag üdvözölte Reich Koppelt, a pesti orth. hitközség főabbiját, kir. tanácsossá történt kineveztetése alkalmából.

— **A soproni orthodox hitközség** már két évvel ezelőtt akció-t indított, hogy a várostól külön temetőt kapjon. A kérdés az illetékes forumok előtt megfordult és elutasító elintézésben részesült.

Az Országos Rbbiegyesület rendes tagjainak sorába léptek: 153. Dr. Enten Manó (Marcali) és 154. Dr. Steiner Vilmos (Hátszeg).

Értesítés. *Dr. Mandl Ármin hittani tankönyvei.* Dr. Mandl Ármin szigetvári főrabbi a pedagógia gyakorlati követelményeinek figyelembevétele mellett írott tankönyvekkel már régen belépett az izr. hitoktatás szolgálatába. A könyvek nem csak tartalom, hanem külső kiállítás tekintetében is modern munkák, a melyekre kiváló hivatás vár a hazai izr. hitoktatás terén. Mandl dr. tankönyveit a nagykanizsai Zala Nyomda Részvénytársaság vette át s a társaság a hozzá forduló hitoktató uraknak szívesen szolgál mutatványpéldánnyal.

Tartalom: Dr. Kohn Sámuel 1841—1911. — Rabbiképzés. — Istentiszteletünk-ről. Dr. Venetianer Lajos. — A „gyakorlati hitoktatás”-hoz. Dr. Bände Zoltán. — Gyakorlati hitoktatás. Dr. Borsodi József. — Kitérések. Dr. Groszmann Zsigmond. — Egyesületi élet. — Krónika.

Nyomatott a Zala hírlapkiadó és Nyomda Részvénytársaságnál Nagykanizsán.